

ETIKA I ANTI KORUPCIJA

Kurikulum i priručnik
5-9. razred osnovne škole

ETIKA I ANTIKORUPCIJA

Kurikulum i priručnik
5-9. razred osnovne škole

Sarajevo, 2015.

Impresum

Naslov:

Etika i antikorupcija: Kurikulum i priručnik 5-9. razred osnovne škole

Autor:

Autorski tim projekta "Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost"

Izdavač:

Centar za razvoj medija i analize
u partnerstvu sa Udruženjem INFOHOUSE i
Omladinskim komunikativnim centrom

Adresa izdavača:

Dalmatinska 1, 71000 Sarajevo

Godina:

2015.

Lektura:

Branka Mrkić-Radević

Dizajn i DTP:

Jasmin Leventa

Štampa:

CPU Printing company
Bačići bb, 71000 Sarajevo

Publikacija je urađena u okviru projekta koji finansira Evropska unija "Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost". Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost autora i izdavača i ni u kom slučaju ne predstavlja stanovišta Evropske unije.

Sadržaj

Uvod	7
Kurikulum	11
Priručnik za nastavnike	37

UVOD

“Niko na svijetu nije jači od čovjeka koji zna.”
(Japanska poslovice)

Korupcija je jedan od najvećih problema savremenog demokratskog svijeta. Ovaj fenomen je globalno prepoznat kao ključna prepreka razvoju društva. Korupcija podriiva povjerenje građana u institucije, ugrožava stabilnost i razvoj društva, potkopava vladavinu zakona i ljudska prava i slobode, urušava dobro upravljanje, pravičnost i socijalnu pravdu. Posebno teške posljedice korupcija ostavlja na moralne temelje ljudske zajednice i osnovne etičke vrijednosti društva. Bosna i Hercegovina, naravno, nije jedina država koja je teško pogođena koruptivnim djelovanjem i ponašanjem u svim oblastima života, ali je kao zemlja u tranziciji i postkonfliktno društvo posebno izložena teškim posljedicama korupcije, što zbog nedovoljno izgrađenih institucionalnih kapaciteta za borbu protiv ove pojave, što zbog nedovoljno razvijene transparentnosti i odgovornosti. Korupcija je sistemski problem i kao takav zahtijeva strateško i sveobuhvatno djelovanje u nekoliko pravaca. Jedan od osnovnih načina suprotstavljanja korupciji je prevencija, a ključni aspekt prevencije jeste edukacija. I u Strategiji za borbu protiv korupcije 2009-2014. izričito se navodi da će antikoruptivne mjere biti efikasne i održive samo ukoliko se preduzmu posebne mjere u oblasti obrazovanja građana. Ove mjere definira i nova Strategija za borbu protiv korupcije 2015-2019, koja je usvojena u maju 2015. godine. U ovom dokumentu se navodi: “Ostvarivanje dugoročnih i održivih rezultata u prevenciji i borbi protiv korupcije, te proces jačanja moralnih vrijednosti društva kao prepreke borbi protiv korupcije, u neodvojivoj je vezi sa obrazovanjem i vaspitanjem. U tom procesu najvažniju ulogu igraju porodica i obrazovno-vaspitni sistem, počevši od predškolskih ustanova do univerziteta. Stoga je potrebno da nadležne institucije za obrazovanje na svim nivoima vlasti posvete značajnu pažnju pitanjima etike u pripremi i izvođenju nastavnih programa. Na taj način bi se kod mladih ljudi stvarao potencijal za borbu protiv korupcije, kroz interesiranje za javne poslove, jačanje svijesti o općem dobru i upoznavanje sa koristima za zajednicu koje

donosi građanski aktivizam.” Kurikulum “Etika i antikorupcija” namijenjen učenicima od 5. do 9. razreda osnovnih škola, prvi ovakve vrste u Bosni i Hercegovini, upravo predstavlja odličan osnov i efikasan alat za ostvarenje ovih ciljeva.

Zašto je važno u školi učiti o borbi protiv korupcije? Šta će učenici dobiti ovim obrazovanjem? Mladi su svakodnevno, u manjoj ili većoj mjeri, svjedoci ili akteri ponašanja koja se mogu smatrati koruptivnim. U porodici, u medijima, na društvenim mrežama, mogu se čuti priče o davanju poklona ljekarima, zapošljavanju “preko veze”, da policajac prima novac kako ne bi naplatio saobraćajnu kaznu. U školi učenici sami primjećuju da je nastavnik popustljiviji prema nekim đacima jer je možda u prijateljskim odnosima sa njihovim roditeljima, suočavaju se sa slučajevima prepisivanja, poklonjenih ocjena, prodaje kontrolnih pitanja i slično. Važno je da mladi prepoznaju loše obrasce ponašanja i djelovanja, te da se osposobe za borbu protiv njih. Edukacijom zasnovanom na kurikulumu “Etika i antikorupcija” učenici usvajaju znanja o osnovnim pojmovima (korupcija, etika, moral, odgovornost, nepotizam, prevara, sukob interesa itd); upoznaju se sa razmjerama raširenosti korupcije u bosanskohercegovačkom društvu i njenim posljedicama; upoznaju se sa zakonskim mehanizmima za borbu protiv korupcije; obučavaju se vještinama za suprotstavljanje koruptivnom ponašanju i osnažuju za aktivno antikoruptivno djelovanje.

Samo educiran pojedinac bit će sposoban suočiti se sa problemom na pravi način ukoliko se nađe u situaciji u kojoj su mu ugrožena prava ili ako postane žrtva korupcije. Samo obrazovan pojedinac može donositi odgovorne odluke, stvarajući na taj način kulturu odgovornosti kao osnovni mehanizam prevencije korupcije i antikoruptivnog djelovanja.

Kurikulum “Etika i antikorupcija” je rezultat aktivnosti Centra za razvoj medija i analize (CRMA) i partnerskih organizacija Udruženja INFOHOUSE iz Sarajeva i Omladinski komunikativni centar iz Banja Luke, u okviru projekta “Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost”. Ovaj projekt, koji finansira Evropska unija, podrazumijeva uvođenje obrazovanja o etici i borbi protiv korupcije u osnovne i srednje škole i javne univerzitete u Bosni i Hercegovini. Projekt “Kurikulum za transparentnost, kurikulum za

odgovornost" ima za cilj da podrži realizaciju četiri mjere iz Akcionog plana Strategije za borbu protiv korupcije 2009-2014, kojim se država Bosna i Hercegovina obavezala na provođenje antikoruptivnih reformi. Naime, mjera 3.11. Akcionog plana antikoruptivne strategije nalaže "uvođenje programa obuke o etici i antikorupciji u osnovne i srednje škole, te fakultete", dok mjera 3.15. obavezuje Agenciju za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH i Ministarstvo obrazovanja da "sve osnovne i srednje škole i univerzitete u BiH trebaju u svoje nastavne planove i programe uvrstiti programe obuke u oblasti etike i borbe protiv korupcije". Nijedna od ove dvije antikoruptivne mjere do danas nije provedena. Otuda je značaj projekta "Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost" neupitan, budući da njegove aktivnosti olakšavaju i dopunjuju rad državne Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije. Istovremeno, ministarstva obrazovanja u Bosni i Hercegovini su u Centru za razvoj medija i analize dobila kredibilnog partnera koji im pomaže da provedu svoj dio obaveza definiranih Akcionim planom za provođenje Strategije za borbu protiv korupcije.

Izradi kurikuluma "Etika i antikorupcija" prethodili su temeljna procjena potreba za obukom o etici i antikorupciji u osnovnim školama, izrada neophodnih pravnih dokumenata za kreiranje infrastrukture za obuku, te njihovo dostavljanje relevantnim vlastima, što također predstavlja realizaciju jedne od mjera iz Akcionog plana (mjera 3.4.). Izradi ovog priručnika su prethodile i konsultacije sa predstavnicima pedagoških instituta, ministarstava za obrazovanje i mlade, i Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH.

Kurikulum "Etika i antikorupcija" na jezgrovit i sažet, ali istovremeno temeljit i sveobuhvatan način nudi širok spektar znanja o problemu korupcije: definicije osnovnih pojmova, objašnjenja vrsta i pojavnih oblika korupcije, njenih izvora, uzroka i posljedica po pojedinca, društvo i državu u cjelini. Sva saznanja koja nudi ovaj priručnik u potpunosti su prilagođena uzrastu učenika od 5. do 9. razreda osnovne škole i imaju za cilj kod učenika izgraditi sistem vrijednosti i razviti vještine pomoću kojih će biti sposobni prepoznati koruptivno djelovanje i biti spremni suprotstaviti mu se. Sadržaji koje preporučuje Kurikulum "Etika i antikorupcija" usmjereni

su na tri osnovna polja edukacije: prepoznavanje svakodnevnih događaja koji predstavljaju neetično, koruptivno ponašanje; učenje o načinima na koje se učenici mogu oduprijeti učešću u korupcijskim aktivnostima; učenje o načinima na koje se učenici kao građani mogu lično aktivirati i uključiti u borbu protiv korupcije. Posebna vrijednost Kurikuluma ogleda se u činjenici da kroz poglavlje "Instrukcije/Vodič za nastavnike" nudi konkretne primjere, ideje i metodologiju kako se u okviru redovnog nastavnog procesa učenici mogu obrazovati o borbi protiv korupcije. Realizacija obrazovanja o antikorupciji i etici, bazirana na ovom priručniku, ne zahtijeva dodatne školske časove. Obrazovanje o borbi protiv korupcije vrlo efikasno se može provoditi u okviru postojećeg redovnog nastavnog plana i programa. Postojeći nastavni sadržaji koji se realiziraju na časovima jezika i književnosti, historije, demokratije i ljudskih prava i slično mogu se obraditi i kroz prizmu antikoruptivne borbe, a ovaj kurikulum nudi model za provođenje takvih časova. Detaljno su razrađeni prijedlozi nastavnih metoda, oblika rada, sam tok časa i potrebnih sredstava za realizaciju nastavnih aktivnosti. Moguće je određene teme realizirati i kroz učeničke vannastavne aktivnosti, te na sjednicama nastavnog vijeća škole, u okviru stručnog usavršavanja nastavnika, na sjednicama stručnih aktiva i slično. Kurikulum "Etika i antikorupcija" je doprinos razvoju odgovornih mladih ljudi koji žele učiti, djelovati i stvarati bolju budućnost na temeljima poštenja, pravедnosti i ravnopravnosti.

KURIKULUM

CILJ I ZNAČAJ KURIKULUMA

Kurikulum “Etika i antikorupcija” nudi inovativne, podsticajne i efikasne koncepte učenja, te omogućava nastavnicima kreativan pristup, individualizaciju nastavnog i vannastavnog procesa, te aktiviranje samostalnog rada učenika. Nastavnom osoblju se također nudi mogućnost da uz podršku roditelja pomogne učenicima da shvate i usvoje važne norme ponašanja koje će im pomoći u stvaranju dobre osnove za kvalitetniji i svrsishodniji život.

Razvoj čovjeka i društva prati i progres u odgoju i obrazovanju. Uloga pedagogije pritom je jedna od respektabilnijih. To se naročito odnosi na prevenciju korupcije i učenje o etici. Na taj se način uči o društveno neprihvatljivim oblicima ponašanja, koji su u poslijeratnom periodu jako rasprostranjeni.

Općeprihvaćena definicija da su “životne vještine sposobnosti za prilagodljivo i pozitivno ponašanje koje omogućava pojedincima da se efikasno nose sa zahtjevima i izazovima svakodnevnog života” ukazuje i na činjenicu da one utiču na zdravstveno i društveno ponašanje svakog pojedinca.

Različiti vidovi ponašanja mogu rezultirati dugoročno nesagledivim posljedicama. Bitno je kazati da se ponašanja uče, dakle moguće ih je mijenjati i naučiti nova. Neprihvatljivi vidovi ponašanja nastaju kao produkt nezadovoljenih potreba i očekivanja, nepoznavanja emocija, nepostojanja empatije i loše komunikacije, ali su i socijalno uvjetovani, odnosno prouzrokovani dominantnim stereotipima i predrasudama.

Promoviranje etike i antikorupcijskog djelovanja dovest će do izgradnje sposobnosti koje će pomoći učenicima/ama da prihvate eventualne posljedice svojih postupaka, suoče se sa rizikom i nepoznatim, planiraju i iznalaze načine za rješavanje problema. One će ih naučiti i kako da se nose sa porazom i gubitkom iluzije. Životne vještine u zajedničkom životu podrazumijevaju pozitivnu komunikaciju sa drugima, koja je bazirana

na dogovoru, kompromisu, razvijanju svog ličnog identiteta, socijalnog identiteta, osjećaja pripadnosti – grupi, društvu u cjelini.

Načine i mogućnosti kako reagirati u određenoj situaciji dijelimo na: kognitivne, afektivne i socijalne.

Razvijanje kognitivnih vještina pomaže da učenici mogu konstruktivno riješiti probleme, donositi odluke procjenjujući posljedice, tražiti rješenja i biti objektivni. Kritičko mišljenje će pomoći da prepoznaju i procijene faktore koji su doveli do takvog ponašanja i koje su prave životne vrijednosti.

Socijalne vještine ukazuju na važnost aservativne komunikacije – način ispoljavanja vlastitih želja i potreba, potrebe da ostvare pozitivne odnose sa osobama iz okruženja, empatiju, prepoznaju pritisak grupe, vršnjaka, medija i odupiru im se.

Afektivne vještine zahtijevaju poznavanje samog sebe, prepoznavanje životnih problema drugih i osjećaj povjerenja u samog sebe.

Glavni cilj ovog kurikuluma je da učenici nakon usvojenih znanja, ovisno o uzrastu, razviju vještine koje će im pomoći da prepoznaju ugodne situacije sa onima koje im stvaraju nemir, nepovjerenje, te da ih koriste u prevenciji kako do neetičnog i korupcijskog ponašanja ili postupaka ne bi došlo.

Promocija etičnog ponašanja i antikorupcijskog djelovanja na taj način prerasta u dio aktivnosti koje doprinose cjelokupnom razvoju ličnosti. Ovaj je kurikulum doprinos razvoju odgovornih, savjesnih mladih koji se žele usavršavati, cijeneći poštenje, pravednost i jednakopravnost.

Dakle, ovakvim pristupom etika i antikorupcija se ne obrađuju samo pojavno već i procesno sa svim popratnim uzrocima, pojavama i efektima koji kao rezultat imaju primjenu onih tipova ponašanja i navika koje mlade dovode u situacije da trpe posljedice neetičnih i koruptivnih pojava.

Svaki član društva može doprinosti njegovom napretku na sebi svojstven način. Cilj nije da svi budemo jednaki, već da doprinosimo društvu svojim različitostima te pritom uvažavamo različitost onoga kraj sebe. Važno je da svaki pojedinac može odlučivati o svom životu, ali isto tako preuzeti teret odgovornosti.

U okviru kurikuluma razrađene su smjernice:

1. Podizanje svijesti o važnosti etičnog ponašanja i antikorupcijskog djelovanja
2. Jačanje kapaciteta nastavnog osoblja, odnosno njihova kontinuirana edukacija na različitim nivoima, važan je segment kojem treba posvetiti naročitu pažnju. Uz nastavnike izuzetno je važno educirati sve osoblje škole, jer zajedničko djelovanje svih uposlenih unutar odgojnoobrazovne ustanove i težnja ka istom cilju predstavljaju ključ uspjeha u ovim aktivnostima.
3. Jačanje uloge i kompetencije roditelja u uspješnom provođenju edukacije na polju etike i antikorupcije je svakako značajan zadatak kojem treba posvetiti pažnju. Roditelji predstavljaju važnu kariku na relaciji učenik-škola, a poznata je činjenica da stavove roditelja u velikoj mjeri prihvataju djeca, tako da je postepeno prihvatanje učenja o etičnom i antikorupcijskom ponašanju i djelovanju proces koji se odvija u više pravaca.

O KORUPCIJI

Korupcija je društveno negativna aktivnost koja u svim društvima i kulturama predstavlja nešto što je nepošteno, nezakonito i nemoralno. Korupcija, zbog svoje polivalentnosti, predstavlja pojam koji je veoma teško precizno putem jedne definicije odrediti. Korupcija se u skladu sa svojim poteškoćama u određenju jedinstvenog pojma u literaturi određuje po etimološkom kriteriju, te kao korupcija kao kršenja moralne norme i korupcija kao kršenja pravne norme.

Etimološki termin korupcija dolazi od latinske riječi *“rumpere”* što doslovno znači razbijanje, lomljenje, kidanje, čime se sugerira da je nešto u osnovi prekinuto (Derenčinović, 2001). Derenčinović (2001) dalje pojašnjava da se ne radi o običnom prekidanju nego da u tome učestvuju najmanje dvije osobe *“cum rumpere”*, nešto se radi, odnosno kida zajedno, odnosno sporazumnim radnjama između npr. podmićenog i podmićivača. U teoriji, etimološki u suštini predstavlja pokvarenost, iskvarenost, nepoštenje i sl.

Određenje korupcije kao kršenje moralne norme upozorava da je društvo izgubilo potrebne vrline. Korupcija je u moralnom smislu odstupanje od određenih normativnih očekivanja društva (Hoffing, 2002). Datzer (2011) navodi da se podmićivanje i korupcija smatraju simbolikom svega što je nemoralno, odnosno u moralnom smislu, ove se pojave referiraju na odstupanje onoga što društvo proklamira kao dobro. Keen (2000) navodi da je za antikorupcijske edukacijske programe veoma važno učenicima približiti upravo korupciju kao nemoralnu pojavu, i to iz razloga što mnoge *“sive zone”* ljudskog ponašanja ne potpadaju nužno u općeprihvaćene definicije korupcije.¹

Korupcija predstavlja i kršenje pravne norme, odnosno ona je nesumnjivo i pravom zabranjena kategorija. Kršenje pravne norme se uglavnom odnosi na kršenje norme krivičnog prava. Korupcija obuhvata niz krivičnih djela sankcioniranih krivičnim zakonom određene države čija je glavna odrednica zloupotreba javnog položaja zarad sticanja materijalne ili neke druge vrste koristi.

Kao što je već navedeno, najpojednostavljenija, ali i najprihvaćenija definicija korupcije jeste ona koju daje Transparency International i Svjetska banka da ova pojava predstavlja **“svaku zloupotrebu povjerenog položaja radi ostvarivanja lične koristi”**.

---

¹ Prvenstveno se pod općeprihvaćenom definicijom korupcije podrazumijeva *“zloupotreba javnog položaja radi ostvarivanja privatne koristi”*, kao definicije koje su razvili Transparency International i Svjetska banka.

Definicija korupcije u Bosni i Hercegovini je izričito navedena u Zakonu o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije,² i to na sljedeći način:

“U smislu ovog Zakona korupcija označava svaku zloupotrebu moći povjerene javnom službeniku ili licu na političkom položaju na državnom, entitetskom, kantonalnom nivou, nivou Distrikta Brčko BiH, gradskom ili općinskom nivou, koja može dovesti do privatne koristi. Korupcija posebno može uključivati direktno ili indirektno zahtijevanje, nuđenje, davanje ili prihvatanje mita ili neke druge nedopuštene prednosti ili veću mogućnost, kojima se narušava odgovarajuće vršenje bilo kakve dužnosti ili ponašanja očekivanih od primaoca mita.”

Oblici, uzroci i posljedice korupcije

Oblici korupcije i sagledavanje tipova korupcije sa različitih aspekata pomažu u razjašnjavanju šta ova pojava u potpunosti sadržava. Najčešće citirana podjela korupcije jeste podjela Svjetske banke na **administrativnu korupciju i korupciju na visokoj razini**.³ **Administrativna korupcija** (svakodnevna, sitna i sl.) predstavlja pojam koji se odnosi na svjesno kršenje propisa javnih službenika u svom poslu sa ciljem sticanja nezakonite privatne koristi. Najčešći tipovi ovakve korupcije se odnosi na korupciju administrativnih radnika, zaposlenika na izdavanju dozvola, saobraćajnih policajaca, zaposlenika na carini i dr. U ovim slučajevima uglavnom se radi o podmićivanju kao jednoj vrsti korupcijskih aktivnosti gdje se radi o “sitnim novčanim iznosima”, gdje posljedica naizgled nije velika. Sa ovakvom vrstom korupcije se građani najčešće susreću gdje osjećaju određeni pritisak od službenika da plate uslugu na koju imaju pravo.

---

² Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Službeni glasnik BiH, br. 103/09 (čl. 2.)

³ Pored ove, najčešće korištene podjele, u teoriji se navodi i veliki broj drugih podjela. Pa tako Derenčinović (2001) navodi podjelu korupcije na crnu (nezakonitu), sivu (prelazna) i bijelu (tolerirana korupcija) poput bakšiša i sl. Jedna od podjela korupcija koja se u teoriji navodi jeste i namjera da se izvrši korupcija, pa se tako klasificira na namjernu i na propuste u službi. Jedna od čestih podjela jeste i na: uličnu, konkurencijsku i političku.

Korupcija na visokoj razini (politička, sistemska, strukturalna i sl.) predstavlja pojavu koja podrazumijeva postupanja pojedinaca, grupa lica (političkih stranaka) ili korporacija, kako u javnom tako i u privatnom sektoru, usmjerenu na donošenje zakona, pravila ili uopće provođenje takve vladine sistemske politike koji su u interesu tih lica, a u suprotnosti sa interesom šire društvene zajednice. Zemlja u kojoj vlada korupcija na visokoj razini naziva se još i zarobljena država. Ova vrsta korupcije ozbiljno ugrožava demokratiju i očuvanje vladavine prava, s obzirom da se uglavnom odnosi na podložnost korupciji visokih političkih dužnosnika poput šefova vlada, ministara i dr., te najčešće podzumijske visoke materijalne (novčane) posljedice po društvo.

Uzroci korupcije

U antikorupcijskoj teoriji postoji raznih podjela i samih uzroka korupcije i neetičkog ponašanja. Jedna od osnovnih podjela uzroka antikorupcijskog djelovanja u društvu jeste na sljedeće:

- **Kulturu, vrijednosti i tradiciju društva:** ukoliko su ove pretpostavke u društvu tolerantne prema korupcijskim djelovanjima, onda se pretpostavlja da će društvo biti u velikoj mjeri korumpirano. U prevenciji ovih uzroka korupcije zadužen je prvenstveno obrazovni sistem u smislu uvođenja individualne i društvene kulture i vrijednosti netolerancije prema korupciji.
- **Organizacija institucija, procesi odlučivanja, sistematizirane provjere i kontrole** (izostanak istih). Ukoliko nedostaje kvalitetna organizacijska struktura institucija i velika mogućnost administrativnog monopola, kao i nedostatak kontrole odgovornosti javnih službenika društvo je u potpunosti izloženo korupciji.

- Slabosti u **Sistemu nacionalnog državnog integriteta**⁴: Jedini način na koji pojedina država može osigurati nacionalni integritet je da promovira horizontalnu odgovornost. Svaki faktor društva mora funkcionirati u okvirima kontrola i ravnoteže kojima se promovira vladavina prava, kvaliteta života i održivi razvoj.
- **Postojanje nepotrebnih prepreka u poslovnom okruženju** koje stvaraju finansijske podsticaje za korupciju. Tamo gdje postoje nepotrebne prepreke, posebno ako državna uprava ima ograničene kapacitete za njihovo nametanje, i gdje je pridržavanje zakonskim odredbama skuplje od njihova zaobilazanja, dolazi do pojave korupcije (Palicarsky, 2011).⁵

Posljedice korupcije

Posljedice korupcije su raznovrsne ali se generalno grupišu u četiri skupine: političke, ekonomske, društvene te narušavanje ljudskih prava. Edukacija o posljedicama korupcije predstavlja važan dio obrazovnih programa kako bi se učenici upoznali sa svim negativnim efektima ovakve društveno negativne pojave.

- **Političke posljedice korupcije** predstavljaju razaranje odnosa povjerenja između građana i političara, u kojem bi političari trebali pravedno i jednako zastupati interes svih građana, ostvariti jednake šanse i osigurati njihove slobode. Na osnovu uništavanja odnosa povjerenja između političkih izvršilaca i građana narušava se kredibilitet demokratskih institucija, gubi se povjerenje javnosti

---

⁴ Pojam koji je razvio Jeremy Pope, jedan od osnivača Transparency Internationala, koji podrazumijeva sistem integriteta (eng. national integrity system – NIS) obuhvata ključne institucije, sektore ili određene aktivnosti (“stubove”) koji doprinose integritetu, transparentnosti i odgovornosti u društvu. Kada ove institucije vlasti ispravno funkcioniraju čine zdrav i snažan sistem državnog integriteta, koji je učinkovit u borbi protiv korupcije, kao dio sveobuhvatnih napora u borbi protiv zloupotrebe položaja, malverzacija i zloupotrebe u svim oblicima.

⁵ Pored ovih podjela uzroka u teoriji postoji još i raznih podjela poput: nepostojanja demokratskog društva, nefunkcioniranja sistema vlasti, nedostatka transparentnosti, nedostatka zakona, niskih plata javnih službenika, prenormiranosti i dr.

u državne institucije. Šimac (2004) navodi da političke posljedice korupcije dovode do sistema "četverostruke štete" (1) korupcija uzrokuje štetu za društvo kao cjelinu; (2) to štetočinstvo se ne kažnjava; (3) nekažnjivost korupcije podstiče druge na slična nedjela i (4) korupcija postaje prihvaćeno, "normalno" i "legitimno" društveno ponašanje.

- **Ekonomske posljedice korupcije** su višestruke. Društvo u kojem vlada korupcija predstavlja nesigurno tržište za investiranje, kako domaće tako i strano, korupcija usporava ekonomski razvoj, dovodi do neracionalnog trošenja budžetskih sredstava, te samim time dovodi i do nižih poreskih prihoda. Korupcija ne utiče samo na uvjete ekonomskog rasta u smislu ekonomske efikasnosti i razvoja već i na pravednu raspodjelu resursa prema stanovništvu, povećava razliku između ličnih primanja građana, podriva socijalna davanja stanovništvu i na kraju rezultira nižim nivoom ljudskog razvoja (Chene, 2014).
- **Društvene posljedice korupcije** su također jako izražene ukoliko je ova patološka pojava u većem obimu prisutna u određenoj zemlji. Društvene posljedice se ogledaju u podizanju stepena nezadovoljstva građana, osjećaja nemoći i apatije. Šimac (2004) navodi da korupcija stvara i povećava nejednakost građana u svakodnevnom životu: u pitanjima školovanja, liječenja, dozvola, nabave i sl. Korupcija doprinosi razvoju organiziranog kriminala i raznim drugim oblicima kriminaliteta. Šimac (2004) dalje navodi da, u društvenom (socijalnom) smislu, korupcija povećava siromaštvo; ona najviše pogađa upravo najslabije i nezaštićene jer ih, srazmjerno njihovim prihodima, mnogo više košta, a neke im javne usluge potpuno onemogućava jer nisu u stanju platiti korupcijske "tarife".
- **Kršenje ljudskih prava kao posljedica korupcije:** Vjerovatno ne postoji društvena pojava koja u većoj mjeri, na više različitih mjestima i u više navrata ugrožava ljudska prava, bilo neposredno ili posredno. Međunarodni centar za ljudska prava (2010) navodi da je uzročno-posljedična veza korupcije moguća na tri načina i to kada korupcija: **neposredno krši ljudska prava, posredno krši ljudska prava i zaobilazno krši ljudska prava** (jedan od više faktora). *Neposredno kršenje* ljudskih prava se dešava u slučajevima kada se korupcija ciljano

koristi za kršenje ljudskih prava, npr. podmićuje se direktor škole da se primi dijete u školi nauštrb drugog djeteta. *Posredno kršenje* ljudskih prava korupcije predstavlja činjenicu gdje korupcija predstavlja neophodan uslov za kršenje ljudskih prava, kao primjer Međunarodni centar za ljudska prava (2010) navodi kada javni funkcioner dozvoli protivzakonit uvoz toksičnog otpada iz drugih zemalja u zamjenu za mito, a ovaj otpad se onda deponuje u stambenoj četvrti ili blizu nje. Kao rezultat podmićivanja, posredno se krše prava na život i zdravlje stanovnika te četvrti. Zaobilazno kršenje ljudskih prava predstavlja situaciju kada korupcija predstavlja jedan od elemenata koji krše ljudska prava, ali ljudsko pravo bi bilo prekršeno i bez korupcijske aktivnosti. Edukacija učenika o kršenju ljudskih prava kao posljedicom korupcije se smatra iznimno bitnom. Za korupciju svi znaju da postoji, ali ne znaju tačno kako izgleda, gdje i kome se ukazuje (Derenčinović, 2001), zato se edukacijom učenika stvara svijest o tome da podrže kampanje i programe za prevenciju korupcije i da postanu svjesniji štete koju korupcija nanosi javnim i individualnim interesima, kao i zla koje može da nanese čak i najsitnija korupcija.

Zašto je bitno učiti o korupciji

Korupcija se lakše ukorjenjuje i održava u zemljama gdje građani posjeduju lošije obrazovanje, a svijest o samom građanskom društvu je niska. Nedovoljna obrazovanost građana o samoj korupciji, njenim oblicima, uzrocima i posljedicama dodatno pogoduje širenju takve društveno neprihvatljive pojave. Mnogi građani smatraju kako nemaju nikakvog uticaja na pojavu korupcije u društvu, ne prepoznaju način kako se oduprijeti korupcijskim praksama, te na koji način se mogu aktivirati u borbi protiv korupcije. Međutim, s obzirom na sve negativne posljedice koje korupcija ima u privredi i javnoj upravi, načine kako ugrožava sigurnost građana i prava čovjeka, te štetu koju nanosi ugledu zemlje, doista je neophodna edukacija koja će senzibilizirati mlade za prepoznavanje i borbu protiv svih mogućih oblika korupcije. Ukoliko nedostaju osnovne informacije o samom fenomenu korupcije, mladima je zapravo teško formirati jasne stavove i razmišljanja, pa zbog velike medijske pažnje koja se poklanja određenim korupcijskim aferama

postoji opasnost od stvaranja percepcije kako je korupcija neizbježna, kako u potpunosti prožima društvo, te kako se protiv toga ništa ne može učiniti (Getoš, et al. 2011). Isti autori dalje navode da je takav fatalistički stav vrlo opasan jer ako mladi smatraju da se protiv korupcije ne može boriti, tada padaju u stanje apatije i potpune ravnodušnosti prema ovome problemu koji se može riješiti isključivo potpuno suprotnim načinom djelovanja, odnosno informiranjem i aktivnim zalaganjem svih građana.

Iskustvom pojedinih zemalja, kao i naučnim proučavanjem fenomena korupcije, postalo je jasno da sama represija nije dovoljna da bi se ova pojava svela na minimalnu razinu u kojoj društvo može funkcionirati (Getoš, et al. 2011). Jedan od osnovnih načina suprotstavljanju korupciji jeste prevencija. Ostvarivanje dugoročnih i održivih rezultata u prevenciji i borbi protiv korupcije neodvojivo je vezano za obrazovanje i vaspitanje gdje se jačaju moralne vrijednosti društva kao prepreka razvijanju korupcije. Edukacija je centralni dio prevencije korupcije. Jasne zakonske regulative i dobro izgrađene institucije neće spriječiti korupciju ukoliko građani aktivno ne zahtijevaju odgovornost od strane vlasti i institucija (Keen, 2000), a što je moguće samo kroz edukacijske programe i obrazovanje učenika o etičkim vrijednostima i korupciji. Transparency International u Bosni i Hercegovini (2010) navodi da istraživanja pokazuju da građani Bosne i Hercegovine, a posebno mlađa populacija, nisu upoznati sa svim pravima koje imaju kao građani i sa načinima sa kojima se kao pojedinci mogu boriti protiv korupcije ili bilo kojeg drugog neetičkog ponašanja. Zbog toga se smatra neophodnim educirati mlađu populaciju, putem obrazovnog sistema, o etici i korupciji u smislu da mogu prepoznati takvu društveno negativnu pojavu, pojavne oblike, uzroke i posljedice. Također je neophodno da učenici steknu znanje o svim pravima, zakonima i drugim mogućnostima koje pruža pravni sistem države kada se suočavaju sa neetičkim situacijama ili korupciji. Istraživanje Yes fondacije pokazuje da veliki broj mladih ljudi – 47,1% u Bosni i Hercegovini, 43,5% u Crnoj Gori, 32,7% u Srbiji, s ukupnim regionalnim prosjekom od 21,8% – ne zna kako prijaviti korupciju, što ukazuje na potrebu za skretanjem pažnje na problem korupcije kroz uvođenje te tematike u školske kurikulume.

Obrazovanje je važno kao sredstvo za izgradnju osjećaja profesionalizma, pripadnosti grupi, svijesti šta korupcija zapravo jeste i kako šteti onome za što se društvo zalaže, kako se treba boriti protiv nje, i kako svaki pojedinac u toj borbi može pomoći. Ključno je shvatiti da, premda pojedinačno ne mogu riješiti problem krađe i pljačke, ubistva i silovanja, članovi društva mogu učiniti mnogo u borbi protiv korupcije (Palicarsky, 2011). Značaj antikorupcijskog obrazovanja prepoznaju i posljednji strateški okviri za borbu protiv korupcije u Bosni i Hercegovini. U Strategiji za borbu protiv korupcije u BiH (2009-2014) navodi se da je od suštinske važnosti preduzimanje ciljanih mjera kako bi se svim javnim službenicima i članovima bh. društva jasno stavilo do znanja da korupcija nije prihvatljiv način da se ostvare lični interesi i da će biti drastično kažnjavana. Također i nedavno usvojena Strategija za borbu protiv korupcije u BiH (2015-2019) izričito navodi da je potrebno da nadležne institucije za obrazovanje na svim nivoima vlasti posvete značajnu pažnju pitanjima etike u pripremi i izvođenju nastavnih programa. Na taj način bi se kod mladih ljudi stvarao potencijal za borbu protiv korupcije, kroz interesiranje za javne poslove, jačanje svijesti o općem dobru i upoznavanjem sa koristima za zajednicu koje donosi građanski aktivizam.

OSNOVNI POJMOVI

Integritet znači potpunost, nedjeljivost, besprijekornost, poštenje. Kada se govori o integritetu osobe, tada se misli na ponašanje, i ponajviše na ono što je u pozadini tog ponašanja, na ono što podstiče takvo ponašanje. Imati integritet znači imati bezuvjetnu i nepokolebljivu obavezu prema vlastitim moralnim vrijednostima i dužnostima. Imati integritet znači biti svjestan svoje potpunosti kao ljudskog bića, kao i raznolikosti između drugih ljudi. Integritet uključuje i poštenje, stvarnost, obazrivost i ostale moralne vrijednosti osobe. Integritet se odnosi na potpunost osobe, prihvatanje svih prisutnih i poznatih raznolikosti. Uz moralne vrijednosti integritet podrazumijeva i ličnu komponentu. Integritet je i rad na ličnom planu, rad na razvijanju osobe u potpunosti. Integritet je i mogućnost samokontrole vlastitih osjećaja i impulsa u toj mjeri da ne prevladaju nad

razumom. Jedna od definicija je i da je integritet sposobnost održavanja dostojanstva, kako ličnog tako i dostojanstva drugih ljudi (Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije).

Etika je nauka o moralu koja istražuje smisao i ciljeve moralnih normi, osnovne kriterije za moralno vrednovanje, kao i uopće zasnovanost i izvor morala. Etika prije svega pripada filozofiji, koja proučava ljudsko ponašanje koje je prihvaćeno pod određenim moralnim aspektom. Dok etičko ponašanje predstavlja ponašanje pojedinca u skladu sa gore navedenim normama.

Moral je skup nepisanih pravila i običaja koji utvrđuju međuljudske odnose i prosuđuju šta je dobro, a šta zlo. Moral je nešto objektivno kao oblik društvene svijesti, sistem običaja, navika, normi. To je zahtjev društva za određenim ponašanjem, odnosno, principima koji određuju kako nešto treba da bude.

Odgovornost je pojam po kojem su pojedinci, organizacije i agencije odgovorni za pravilno izvršavanje svojih obaveza i moralnih načela.

Podmićivanje je tek jedno od više korupcijskih ponašanja i često se identificira sa korupcijom (Uberhofern, 1999).⁶ Podmićivanje (mito) predstavlja nuđenje, davanje, primanje ili traženje prednosti za radnju koja je nezakonita, neetična ili zloupotrebljava povjerenje.

Primjer: "Davanje određenog iznosa novca⁷ saobraćajnom policajcu da ne sankcionira vozača koji je načinio prekršaj"⁸

---

⁶ S tim u vezi Datzer (2011) navodi da, iako je identificiranje podmićivanja i korupcije pogrešno, treba ipak naglasiti i da podmićivanje možda ipak najbolje oslikava ono što je korupcija etimologijski: pokvarenost, potkupljivost, postupanje javnog službenika motivirano uticajem van legitimnih tokova.

⁷ UNODC (2011) navodi da prosječna visina mita data u Bosni i Hercegovini iznosi 220 KM.

⁸ UNODC (2011) navodi da je više od polovine građana koji su dali mito, to mito dali medicinskim radnicima ili policijskim službenicima.

Zloupotreba službenog položaja predstavlja opće korupcijsko ponašanje gdje javni službenik koristi službu, svoja službena ovlaštenja na nezakoniti način i suprotno interesima i ciljevima javnog dobra, a najčešće za svoj privatni interes ili interes drugog lica.

Primjer u praksi Vrhovnog suda BiH 1990. godine: *“Okrivljeni je kao stražar iskoristio svoj službeni položaj da bi drugom pribavio korist kada je od osuđenog koji se nalazio na izdržavanju mjere sigurnosti obaveznog liječenja narkomana uzeo dva sata i novac, te pošto je satove prodao, za dobijeni novac kupio medikamente čije je unošenje u zatvorske prostorije zabranjeno i predao ih osuđenom.”*

Pronevjera je korupcijska aktivnost prisvajanja novca ili druge vrijednosti od strane osobe kojoj su te vrijednosti u službi (u okviru radnih zadataka), a u namjeri da sebi ili nekome drugom pribavi nezakonitu korist.

Primjer: *“Službenik Centralne banke osumnjičen je da je zloupotrebom položaja referenta za gotovinske transakcije u Odjeljenju za trezorske poslove u Centralnoj banci BiH i trezoru u tri navrata u periodu od 2012. do 2014. godine pronevjerio 600.000 konvertibilnih maraka (300.000 eura), u novčanicama u apoenima od 200 KM.”*

Nepotizam predstavlja oblik favoriziranja poznanika ili srodnika od strane neke službene osobe zloupotrebom svojih moći i ovlasti, i to najčešće kako bi se istim osiguralo zaposlenje ili neka druga nazaslužena usluga.

Prevara jeste čin kada javni službenik koristeći svoja ovlaštenja namjerno obmanjuje nekoga, a kako bi se ostvarila nezakonita materijalna ili kakva druga korist.

Primjer: *“Kada javni službenik podnese na naplatu lažne naloge za službena putovanja i priloži lažne račune o hotelskim uslugama, pa mu bude izvršena isplata iznosa koji je naveo.”*

Iznuda predstavlja nezakonito i namjerno dobijanje određene koristi od strane javnog službenika, od druge fizičke ili pravne osobe na način da se

na tu osobu vrši nelegalan pritisak u obliku zastrašivanja sa namjerom da se osoba prisili na davanje određene koristi.

Primjer: *“Zahtijevanje od strane studenta da donese novac, pod prijetnjom da inače neće položiti određeni ispit.”*

Sukob interesa nastaje kada je osoba, zaposlena u javnom sektoru ili zvaničnik, pod uticajem ličnih okolnosti dok obavlja svoj posao i donosi odluke. Na taj način donosi odluke iz pogrešnih razloga.

Primjer: *“Direktor škole za nabavku novih prozora u školi angažira firmu čiji je vlasnik njegov brat.”*

CILJEVI OBRAZOVANJA IZ OBLASTI ETIKE I ANTIKORUPCIJE

Osnovna svrha antikorupcijskog obrazovanja u obrazovnom ciklusu je kod učenika izgraditi sistem vrijednosti i razviti vještine potrebne za odnos prema korupciji kakav je primjeren demokratskom društvu, tj. vaspitati osobu koja je svjesna opasnosti korupcije na svim nivoima, koja će biti sposobna uočiti pojavu korupcije te je spremna preduzeti korake na njenom uklanjanju. Specifični ciljevi obrazovanja su višestruki, dok su neki od najvažnijih sljedeći:

- **Prvenstveni cilj časova iz etike i antikorupcijske edukacije treba biti usvajanje znanja o samom pojmu korupcije, uzrocima, pojavnim oblicima i posljedicama korupcije.** Uzimajući u obzir da su definicije i pojmovi korupcije postavljeni veoma apstraktno, u literaturi koja se bavi antikorupcijskim obrazovanjem navodi se kao smisleno da se predstavi primjer korupcijskog ponašanja (studija slučaja) u kojima će se predstaviti stvarne žrtve. Konkretnim primjerom će učenici imati

predstavu šta je to, između ostaloga, korupcija, šta je prouzrokovalo korupciju, koje su negativne pojave korupcije i dr.⁹

- **Upoznati učenike sa stepenom raširenosti pojave korupcije u bosanskohercegovačkom društvu i lokalnoj sredini.** Za učenike se smatra izuzetno korisnim da steknu znanja koliko je korupcija prisutna u našem društvu, sa ciljem afirmacije da aktivnije učestvuju u antikorupcijskim aktivnostima.
- **Upoznati učenike sa zakonskim i podzakonskim okvirom borbe protiv korupcije.** Smatra se bitnim da se učenici upoznaju i sa međunarodnim, zakonskim i drugim regulativnim okvirima koji tretiraju korupciju uzimajući u obzir da takav koncept bude u što većoj mjeri prilagođen ciljnoj populaciji, odnosno djeci. Namjera upoznavanja učenika sa ovakvim propisima jeste što se na taj način dodatno upoznaju sa značajem antikorupcijskog djelovanja i pogubnosti same korupcije.
- **Osvijestiti važnost etičkog ponašanja pojedinca.** Jedan od osnovnih ciljeva jeste da učenici spoznaju u kojem je omjeru neetičko ponašanje povezano sa korupcijom, poput prepisivanja u školi. Educirati učenike da kritički misle o sebi i društvu oko sebe.
- **Edukacija o načinima na koje se može suprotstaviti korupciji i mogućnostima koje pruža pravni sistem u situacijama kada se učenici eventualno susretnu sa spornim situacijama.** Educirati učenike o načinima na koje se mogu oduprijeti korupcijskim i neetičkim situacija, kao i na koji način se mogu proaktivno uključiti u borbu protiv korupcije.

---

⁹ Keen (2000) navodi primjer mlade majke u Bugarskoj kojoj je pri porodu preminulo dijete zato što nije imala novca da plati mito ginekologu.

Ciljevi i zadaci; Očekivani rezultat/obrazovni ishodi; Proces i sadržaj

a) Učiti

Kurikulum je zasnovan na didaktičko-metodičkim elementima koji nalažu učenje da etičko ponašanje nije strategija koju možemo koristiti danas i sutra odbaciti, već da je to usađivanje pozitivnih stavova umjesto negativnih koji često dominiraju u nama. Etično se ponašati znači dozvoliti da u nama dominiraju poštovanje, razumijevanje, zahvalnost, suosjećanje i briga za druge, a ne egocentrični, sebični, pohlepni stavovi puni predrasuda, sumnjičavosti ili agresivnosti. Dakle, učenje o izgradnji vlastitog integriteta zasnovanog na moralnim principima početak je učenja o odgovornom ponašanju koje osuđuje, isključuje i pokušava iskorijeniti sveprisutne društvene pojave: podmićivanje, zloupotrebu službenog položaja, pronevjeru, nepotizam, prevaru, iznudu i sukob interesa. Kako se u određenim situacijama neetično ponašanje prihvata kao "normalno", što je često nevidljivo, nužno je učiti o načinima otkrivanja i prevazilaženja takvih stereotipa i predrasuda. Učenje o razlikovanju etičnog od neetičnog omogućava razvoj vještina koje pomažu u suočavanju s problemima i sprečavanju donošenja odluka koje nam mogu škoditi. Stoga je neophodno usvojiti da ono što mislimo o drugima uključuje dobro ili loše ponašanje prema njima. Kritičko mišljenje kroz pristup "obuti tuđe cipele" olakšava stvaranje zdravog ambijenta za učenje i zajednički život.

b) Učenik

Učenik u odgojno-obrazovnom procesu razumije pojmove: moral, etika, integritet, korupcija, podmićivanje, zloupotreba službenog položaja, pronevjera, nepotizam, prevara, iznuda i sukob interesa i pojavne oblike etičnog i antikorupcijskog djelovanja. Također, učenik razumije i prihvata važnost spoznaje značaja poznavanja neetičnog i korupcijskog ponašanja kao problema u svim zemljama svijeta, te razumije osnovne uzroke takvog ponašanja. Razvija svijest o potrebi vlastitog odrastanja u skladu sa etičkim i antikorupcijskim postulatima; stiče znanja o oblicima korupcijskog

ponašanja; zna razlikovati etično i neetično, koruptivno i antikoruptivno; provodi aktivnosti kojima izvršava svoje obaveze s ciljem prepoznavanja neetičnog i korupcijskog djelovanja; prepoznaje posljedice neetičnog i korupcijskog ponašanja; uči kako na TV-u, u porodici, na ulici i u školi treba promovirati etičnost i antikorumpiranost; razumije da se korupcija kažnjava i da ima alternativu; upoznaje načine odupiranja neetičnom i korupcijskom ponašanju; zna kojim institucijama i ustanovama se može obratiti za pomoć itd.

Vrijednosti, stavovi, ponašanje

Provedbom kurikuluma u nastavnom procesu dolazi do: razvijanja svijesti o značaju učenja o moralu, etici, integritetu, korupciji, podmićivanju, zloupotrebi službenog položaja, pronevjeri, nepotizmu, prevari, iznudi i sukobu interesa. Također, fokus je stavljen na razvoj etičnog i antikorupcijskog promišljanja i ponašanju sa posebnim isticanjem posljedica neetičnog i korupcijskog djelovanja u bh. društvu. Osim toga dolazi do razvijanja svijesti o političkom i društvenom kontekstu razvoja ovih devijantnih pojava; izgrađivanja stava o značaju suzbijanja i ukidanja koruptivnih pojava u društvu; izgrađivanja vlastitog stava; davanja argumenata; analiziranja situacije, identificiranja problema, postavljanja pitanja, predlaganja rješenja i donošenja odluka, vrednovanja svojih i razmišljanja drugih, otvaranja prostora za promjenu vlastitog mišljenja, traženja, izdvajanja, analiziranja, evaluiranja informacija iz različitih izvora, uključivanja u socijalne, ekonomske, kulturološke probleme i u skladu s njima donošenje odluka, poznavanja svojih karakteristika i potencijala kao i drugih učenika, prihvatanja rada u grupi, prepoznavanja i uvažavanja sposobnosti drugih, promoviranja i uvažavanja sposobnosti drugih, promoviranja i prihvatanja činjenice da je čuvanje zajedničkih vrijednosti nešto što pomaže da bi život svakog pojedinca bio bolji, analiziranja načina kada nas stereotipi vode ka nekorektnom ponašanju, prihvatanja posljedica svog ponašanja, planiranja i iznalaženja rješenja za određene situacije, konstruktivnog rješavanja problema, prepoznavanja i usmjeravanja vlastitih emocija, prepoznavanja određenih situacija u kojima na ispitu mogu biti etičan i antikoruptivan pristup, izražavanja mogućnosti i posljedica reagiranja ili nereagiranja kako bi pravilno

odgovorio određenim situacijama, učenja skladnog komuniciranja sa drugima pomoću pozitivnih komunikacijskih vještina, vjerovanja drugima, iskazivanja različitih pogleda na život itd.

AKTIVNOSTI

Aktivnosti učenika

Kao centralna figura u odgojno-obrazovnom procesu, učenik: učestvuje u aktivnostima u razredu; upoznaje se s vrijednostima, pozitivnim i negativnim posljedicama ponašanja; upoznaje se s primjerenim reagiranjem u odnosu na životne izazove na polju korupcije i neetičnog ponašanja; putem informiranja o aktualnim zbivanjima analizira značaj pravovremene informiranosti i potrebe za osposobljavanjem u samostalnom pronalaženju informacija; prikuplja informacije o važnosti razvijanja vještina kao zaštiti od neetičkih i korupcijskih oblika ponašanja i izgrađivanje vlastitog stava; razvija samokontrolu, primjerene načine ponašanja, pozitivne načine razmišljanja i pozitivne komunikacijskih vještina; razvija negativan stav prema predrasudama i mitovima o neetičnom i korupcijskom ponašanju; izvodi zaključke o važnosti lične samoprocjene u svakodnevnom životu; upoznaje se sa važnošću sticanja vještina za analizu i strukturiranje svog ponašanja; uočava i ističe prednost etičnog ponašanja; donosi zaključke o važnosti prihvatanja drugačijeg mišljenja; kroz pozitivne primjere iz svakodnevnog života afirmira vrijednosti etičnog i antikorupcijskog ponašanja; na temelju stečenog znanja iz ove oblasti shvata značaj vlastitog doprinosa u promoviranju vrijednosti etičnog i antikorupcijskog ponašanja; procjenjuje vrijednost dobijenih informacija i razvija kritički stav o neetičnom ponašanju i korupcijskim metodama i postupcima itd.

Aktivnosti nastavnika

Nastavnik zajedno sa učenicima priprema učionicu za rad i određuje jasne ciljeve, organizira aktivnosti u paru ili u grupi; priprema i analizira relevantne informacije o etici i antikorupciji; objašnjava nove pojmove;

formulira jasna pitanja; podstiče učenike da sami dođu do zaključka da je korupcija evidentna u društvu i da treba svojim jasnim stavovima uticati na prevazilaženje te pojave; vodi raspravu sa učenicima o aktuelnim problemima u društvu izazvanim neetičnim ponašanjem i korupcijom o kojima su učenici informirani putem medija ili na neki drugi način; ukazuje na različitost pojavnih oblika neetičnog i korupcijskog djelovanja: podmićivanje, zloupotreba službenog položaja, pronevjera, nepotizam, prevara, iznuda i sukob interesa. Nastavnik navodi učenike da dolaze do kvalitetnih zaključaka o važnosti prevencije takvih devijantnih ponašanja; podstiče pozitivne primjere iz prakse; priprema aktivnosti provjere znanja učenika; organizira aktivnosti učenja na času; podstiče učenike na važnost izgrađivanja kritičkog stava o pitanju etike i antikorupcije; procjenjuje doživljaj etičkih stavova i principa učenika, te antikorupcijskih ponašanja; posmatra reakcije kada se govori o moralu i korupciji; pomaže učenicima da razlikuju etično od neetičnog i koruptivno od antikoruptivnog; pita ih šta mogu biti posljedice ako se neetična i korupcijska ponašanja usvoje kao "normalna"; hvali i stimulira moralnost i antikorupcijske postupke, poštivanje pravila, naglašavajući važnost moralnih postupaka i stavova; organizira učenike da napišu pravila zajedničkog života koja će biti bazirana na postulatima etike i antikorupcije, te da ih stave na zid učionice kako bi ih svi i u svakom trenutku mogli vidjeti; zapisuje odgovore učenika uz vrednovanje ponuđenih odgovora; procjenjuje mogu li primijeniti stečena znanja u svojim učionicama gdje se često dešavaju konfliktne situacije; ispituje specifična znanja svojih učenika, njihove doživljaje pojmova etika i antikorupcija, vještine samokontrole, rješavanja problema i spremnost za prihvatanje podrške drugih; procjenjuje komentare učenika, tj. da li su usmjereni na drugoga, a posljedice su njihovog razmišljanja; omogućava učenicima da se zamjenom uloga nakratko nađu u tuđoj koži; pomaže im da razbiju stereotipe; ispituje najčešće predrasude o korupciji itd.

OČEKIVANI REZULTATI

Neki od ključnih rezultata koji se priželjkjuju da budu ostvareni putem antikorupcijskog obrazovanja i obrazovanja iz oblasti etike, jeste da učenici nakon edukacije budu u mogućnosti:

- znati odrediti pojam korupcije
- prepoznati razliku između javnog i privatnog interesa
- razlikovati različite oblike korupcije
- uočiti posljedice korupcije na društvo i javni sektor
- prepoznati uticaj korupcije na pojedinca, društvo, politiku, okoliš i sl.
- osvijestiti važnost borbe protiv korupcije na individualnom nivou i nivou cijelog društva
- znati zakonodavni okvir i tijela za borbu protiv korupcije
- osvijestiti da je davanje prednosti rođaku ili prijatelju nezakonito
- osvijestiti da je svaki čin sa svrhom lične koristi ili štete drugome nezakonit
- osvijestiti da je prisvajanje tuđeg (nezasluženog) nezakonito i sl.

SADRŽAJI/TEME KOJE TREBA OBUHVATITI OBRAZOVANJEM

Sadržaji koji se obuhvataju edukacijom trebaju se organizirati kroz tri osnovna pravca:

1. Prepoznavanje svakodnevnih stvarnih događaja koji mogu predstavljati neetičko ponašanje ili korupciju;
2. Načine na koje se učenici mogu oduprijeti učešću u korupcijskim aktivnostima; i
3. Načine na koje se pojedinac može aktivirati i uključiti u borbu protiv korupcije.

Prijateljstvo i korupcija: Zbog specifične percepcije pojma prijateljstva i njegovog shvatanja kao jedne od najvažnijih uloga u životu učenika, smislenim se prepostavlja da se tema podmićivanja i prijateljstva razradi kroz dio nastavne cjeline. Kroz interaktivan pristup rada s učenicima postavljajući pred njih moralne dileme između pravog prijateljstva i podmićivanja.

Teme

- Pomoć pri zadaći:** Tvoj prijatelj zbog odlaska na trening košarke nema vremena da uradi zadaću, moli tebe da mu uradiš zadaću a zauzvrat će ti pokloniti novi CD. Šta uraditi?
- Prijateljeva tajna:** Tvoj prijatelj je slučajno razbio školski prozor, dok su drugo dijete okrivili i smanjili mu vladanje. Šta uraditi?
- Prijateljstvo na ispitu:** Prijateljica te savjetuje da lažeš za nju da je bolesna, iako ti je rekla da je otišla kod roditelja. Šta uraditi?

Odgovornost i korupcija: Problem pasivnog prihvatanja korupcije kao pojave je jako izražen u društvima gdje vlada visoka stopa korupcije, gdje se treba učenicima skrenuti pažnja koliko je svaki pojedinac odgovoran za stanje u društvu. Potrebno je predočiti učenicima kako se sve započinju neetička ponašanja, pasivno posmatranje takvih situacija, načini na koje se mogu suprotstaviti takvim praksama, aktivno zalaganje protiv praksi, benefiti koje dobiju učenici i društvo ukoliko se aktivno suprotstavljaju takvim praksama.

Teme

- Poklonjena ocjena:** Učenik je iz kontrolnog rada dobio tri, što mu je pokvarilo prosjek ocjena. Moli nastavnika da mu pokloni 5, nastavnik se sažali i pokloni mu 5. Da li je to ispravno? Šta ćeš uraditi?
- Prodaja kontrolnih pitanja:** Kolegica iz razreda je pronašla pitanja za kontrolni rad i prodaje ih. Šta ćeš uraditi?
- Višak kusura:** Prilikom kupovine soka u školskoj kantini radnica ti je vratila više kusura nego što je trebala. Šta ćeš uraditi?

Ljudska prava i korupcija: Kao što je već u uvodnom dijelu navedeno neophodno je učenike educirati koliko korupcija i neetičko ponašanje mogu narušavati osnovna ljudska prava, posebno najugroženijih kategorija stanovništva. Veoma je važno prilikom ovog sadržaja prikazati primjere stvarnih žrtava korupcije, kako bi se učenici senzibilizirali na posljedice korupcije.

Teme

- a) **Pravo na život i zdravlje:** Mlada žena koja se trebala poroditi nije bila primljena u bolnicu zato što nije imala novca da plati mito ljekaru. Nakon toga je došlo do komplikacija i izgubila je dijete a ona je u teškom zdravstvenom stanju (uskraćeno pravo na život i zdravlje). Diskutirati sa učenicima.
- b) **Pravo na obrazovanje:** Učenik se nije mogao upisati u srednju školu koju je htio jer nije imao novca da podmiti direktora škole, iako je ispunjavao sve uvjete. Diskusija.

Kriminalno ponašanje i korupcija: Neophodno je shvatiti koliko je samo kriminalno ponašanje štetno za društvo u cjelini, te se smatra neophodnim i starijim razredima osnovne škole ukazati na takvo negativno ponašanje.

Teme

- a) **Ukradeni novac:** Učenik koji je skupljao novac za školski izlet otuđio ga je kako bi kupio sebi novi mobilni telefon. Diskutirati sa učenicima.
- b) **Ukradeni novac:** Učenik koji je skupljao novac za školski izlet otuđio ga je kako bi kupio bolesnom roditelju lijekove. Diskutirati sa učenicima.

Borba protiv korupcije: Kao što je navedeno u istraživanjima Yes fondacije veliki broj mladih u Bosni i Hercegovini ne zna kako prijaviti korupciju, te se veoma značajnim smatra u obrazovnim procesima educirati učenike kako prijaviti korupciju.

Teme

- a) **Prijavljivanje korupcije:** Veoma je značajno da mladi, ako saznaju za neki oblik korupcije budu educirani kako i gdje je prijaviti. Teoretska predavanja i posjeta institucijama (policija, tužilaštva, NVO-i i sl.)
- b) **Analiza uspješnih priča:** Učenicima prezentirati slučajeve pozitivnih primjera u kojima su pojedinac i društvo pobijedili korupciju i benefite za društvo. Ovo se smatra značajnim kako bi se mladi ljudi ohrabрили i educirali o antikorupcijskoj borbi. Analiza uspješnih priča iz Bosne i Hercegovine i iz drugih zemalja.

DIDAKTIČKO-METODIČKE NAPOMENE

Ponuđeni sadržaji promoviranja etike i antikorupcije trebaju proizlaziti iz savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja i trebaju biti usmjereni ka učenicima. Na ovim se polazištima zasnivaju i didaktička uputstva.

Neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između učenika i nastavnika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduvjet za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. Treba istaći poseban značaj motivacije, kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Aktivnosti trebaju imati za cilj učenje vještina bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima da jačaju životne kompetencije – zajednički život – raznoliki su.

Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada
- podsticanje inicijative učenika
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije

- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata
- upotreba savremenih tehničkih sredstava
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje
- kontrola situacije i sl.

Navedeni elementi mogu se realizirati kroz veliki broj aktivnosti – dijalog, analiza slučaja, razvijanje povjerenja, vježbe opuštanja, likovni/muzički izražaj i sl.

Treba ponoviti i da u ovoj fazi učenici svjesno stiču kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora.

Mada komunikativni pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost i ostalih vještina, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Ona je ključna za pozitivnu komunikaciju i izražavanje vlastitog mišljenja. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što više učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenike ne treba prekidati niti ispravljati, već im nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Didaktičke strategije kao skup vještina koje modificira nastavnik sa jasnim pedagoškim stavom ostavljaju mu otvorene mogućnosti da ugradi vlastiti stil i osjetljivost za aktuelne probleme sa svojim učenicima. Svojom pažnjom, posmatranjem i reakcijom, kao i empatijom prema životnim problemima učenika, nastavnik zaokružuje didaktičke strategije na jedinstven način.

Nastavnik kreira zaštitni ambijent, pozitivnu klimu u razredu, planira, usmjerava određena ponašanja u učionici, promovira pozitivne vrijednosti, dizajnira didaktičke situacije pomoću kojih će animirati sve učenike, uvažavajući ritam svakog pojedinca i načine učenja, prepoznaje njihove načine komuniciranja i rješavanje problema.

Sadržaj i proces učenja, a posebno rezultati učenja, uvjetovani su načinom usvajanja znanja prema mogućnostima svakog djeteta. Pomoć nastavnika u uspješnom savladavanju predviđenih sadržaja i usvajanju odgovarajućih znanja, razvijanju vještina i sposobnosti doprinosi izgradnji njihovih stavova i ponašanja. Učenici trebaju uvažavati sposobnosti svakog člana u grupi. U sticanju znanja trebaju koristiti sve relevantne izvore informacija uz pomoć i podršku roditelja.

Nastavne cjeline u koje se može uključiti sadržaj iz oblasti etike i antikorupcije

Nastavu iz oblasti etike i antikorupcije mogu realizirati nastavnici sa završenim nastavničkim fakultetima svih usmjerenja, te svi nastavnici i stručni saradnici koji su uključeni u odgojno-obrazovni rad na nivou škole.

Predložene teme će se realizirati prvenstveno na časovima odjeljske zajednice, odnosno nastavnih predmeta poput B/H/S jezika i književnosti, Historije, Demokratije i ljudskih prava, Likovne kulture, Vjeronauke i sl., kao i tokom drugih vidova vannastavnih aktivnosti učenika.

Poželjno je određene teme realizirati i na sjednici nastavničkog vijeća škole, u okviru stručnog usavršavanja nastavnika putem stručnih organa škole, stručnih aktiva na nivou kantona i šire.

Na roditeljskim sastancima je također moguće, u skladu s interesiranjem roditelja i aktuelnom situacijom u odjeljenju, realiziranje određenih tema u okviru kurikuluma Etika i antikorupcija.

Vannastavne aktivnosti

Provođenje vannastavnih aktivnosti je moguće u svim sekcijama društvenog karaktera koje se provode u osnovnom obrazovanju.

PRIRUČNIK

ZA NASTAVNIKE

NASTAVNA JEDINICA: STOP KORUPCIJI

Tema: Definicija korupcije: Različiti tipovi koruptivnog ponašanja. Uzroci i posljedice.

Zadaci

Prepoznati važnost postojanja pravila za zajednički život i poštovanje istih. Identificirati slučajeve u kojima se ne poštuju pravila i ukazati na poziciju i osjećanja osoba koje u takvim situacijama gube.

Obrazovni ciljevi časa

- Upoznavanje učenika sa pojmom korupcijskog ponašanja
- Upoznavanje učenika sa vrstama korupcijskog ponašanja
- Upoznavanje učenika sa pozicijom počinioca korupcijske radnje i onoga ko trpi posljedice takvog ponašanja
- Podsjetiti učenike na ključne elemente po kojima prepoznajemo korupciju i neetično ponašanje.

Odgojni ciljevi časa

- Razvijanje potrebe za ponašanjem u skladu s društvenim normama
- Razvijanje osjećaja pravednosti i pravilnog ponašanja kada se nađu u situaciji koja je neetičnog karaktera
- Razvijanje osjećaja pripadnosti grupi i kolektivu – odjeljenju
- Ukazivanje na negativne posljedice svih oblika nasilja.

Funkcionalni ciljevi časa

- Razvijanje kritičkog mišljenja u odnosu na adekvatne (poželjne) oblike ponašanja
- Razvijanje sposobnosti uočavanja i posmatranja negativnih strana korupcijskog ponašanja
- Sprečavanje korupcije kao načina postizanja cilja
- Osvijestiti ponašanje kojim izvršavaju svoje obaveze.

Očekivani rezultati

Odbacivanje korupcije i neetičnog ponašanja kao načina za rješavanje problema. Jasna poruka "Stop korupciji" i otvoreni razgovor sa odraslima.

Uvodni dio

Korupciju čine oni oblici ponašanja čiji je cilj, između ostalog, kontrola nad drugim osobama zarad vlastite koristi. Korupcija je neprihvatljivo ponašanje jer razara ličnost pojedinca, remeti međuljudske odnose, razvija strah, stvara nezadovoljstvo, uznemirava, unesrećuje... U određenim situacijama koruptivno ponašanje se prihvata kao "normalno", zato je često nevidljivo. Ne pridaje se važnost kada, misleći da činimo uslugu prijatelju, uradimo zadaću umjesto njega ili skrijemo neki njegov propust, odnosno podržimo izrečenu neistinu. Prevencija korupcijskog ponašanja zahtijeva kreiranje jednog sigurnog ambijenta u školi u kojem će se poštovati norme i uvažavati svi. Vrlo je važno da učenici jasno znaju norme ponašanja. Osobe koje zarad vlastite koristi navedu na krivo ponašanje druge ne mogu očekivati poštovanje i uvažavanje. Oni koji pomognu takvoj osobi, mogu zbog učinjenog biti neraspoloženi, potišteni, nezadovoljni, uznemireni, ali najčešće nikome ne govore šta im se dešava.

Korupcijsko ponašanje se hrani šutnjom svih: onih koji ga provode, onih koji ga trpe i onih koji ga vide a ne reagiraju i ne sprečavaju.

Poznato je da je jedini način zaustavljanja navedenih tipova ponašanja među vršnjacima – prepoznavanje postupaka i osjećanja, te zajednički (otvoreni) razgovor o onome što se dešava. Važno je tražiti uzroke koji su doveli do takvog ponašanja, jer baveći se samo posljedicama, ne rješavamo problem. Ako govorimo o uzrocima, otvaramo mogućnost i olakšavamo nekome da nam pomogne kao i da nam pomogne u razmišljanjima o načinima sprečavanja korupcijskog ponašanja. Ako se o postupcima otvoreno razgovara i ako su poruke jasne i prepoznate, oni koji se nedolično ponašaju i ne poštuju drugoga, moraju prestati s tim ili objasniti zašto to rade.

Šutnja daje moć onima koji nas iskorištavaju. Šutnjom ne pomažemo osobi koja trpi posljedice počinjenog, tako postajemo saučesnici, a sutra možda i iskorišteni u lancu korupcijskog ponašanja.

Svako ima pravo biti poštovan i dužan je da poštuje druge.

Glavni dio

Predložene aktivnosti:

- Učenicima postaviti pitanje zašto su neophodna pravila za zajednički život bez nasilja. Važno ih je podsjetiti da, ukoliko postoje zajednički dogovori, oni moraju biti poštovani kada su u pitanju prava ali i obaveze. Kada učenici razumiju da pravila služe kako bi se kontrolirala određena ponašanja, da će samo na taj način prava svih biti poštovana, prihvataju da je to ambijent u kojem mogu da se osjećaju sigurno i zaštićeno. Učenicima se mora objasniti da je važno poštovati svakoga.
- Upoznati ih sa vrstama korupcijskog ponašanja i definirati svako od njih:

Podmićivanje (mito) predstavlja nuđenje, davanje, primanje ili traženje prednosti za radnju koja je nezakonita, neetična ili zloupotrebljava povjerenje.

Primjer "Davanje određenog iznosa novca saobraćajnom policajcu da ne sankcionira vozača koji je načinio prekršaj."

Zloupotreba službenog položaja predstavlja opće korupcijsko ponašanje gdje javni službenik koristi službu, svoja službena ovlaštenja na nezakoniti način i suprotno interesima i ciljevima javnog dobra, a najčešće za svoj privatni interes ili interes drugog lica.

Primjer u praksi Vrhovnog suda BiH 1990. godine: *"Okrivljeni je kao stražar iskoristio svoj službeni položaj da bi drugom pribavio korist kada je od osuđenog koji se nalazio na izdržavanju mjere sigurnosti obaveznog liječenja narkomana uzeo dva sata i novac, te pošto je satove prodao, za dobijeni novac kupio medikamente čije je unošenje u zatvorske prostorije zabranjeno i predao ih osuđenom."*

Pronevjera je korupcijska aktivnost prisvajanja novca ili druge vrijednosti od strane lica kome su te vrijednosti u službi (u okviru radnih zadataka), a u namjeri da sebi ili nekome drugome pribavi nezakonitu korist.

Primjer: *“Službenik Centralne banke osumnjičen je da je zloupotrebom položaja referenta za gotovinske transakcije u Odjeljenju za trezorske poslove u Centralnoj banci BiH i trezoru u tri navrata u periodu od 2012. do 2014. godine pronevjerio 600.000 konvertibilnih maraka (300.000 eura), u novčanicama u apoenima od 200 KM.”*

Nepotizam predstavlja oblik favoriziranja poznanika ili srodnika od strane neke službene osobe zloupotrebom svojih moći i ovlasti, i to najčešće kako bi se istim osiguralo zaposlenje ili neka druga nazaslužena usluga.

Prevara jeste čin kada javni službenik, koristeći svoja ovlaštenja, namjerno obmanjuje nekoga, a kako bi se ostvarila nezakonita materijalna ili kakva druga korist.

Primjer: *“Kada javni službenik podnese na naplatu lažne naloge za službena putovanja i priloži lažne račune o hotelskim uslugama, pa mu bude izvršena isplata iznosa koji je naveo.”*

Iznuda predstavlja nezakonito i namjerno dobijanje određene koristi od strane javnog službenika, od druge fizičke ili pravne osobe na način da se na tu osobu vrši nelegalan pritisak u obliku zastrašivanja sa namjerom da se osoba prisili na davanje određene koristi.

Primjer: *“Zahtijevanje od strane studenta da donese novac, pod prijetnjom da inače neće položiti određeni ispit.”*

Sukob interesa nastaje kada je osoba, zaposlena u javnom sektoru ili zvaničnik, pod uticajem ličnih okolnosti dok obavlja svoj posao i donosi odluke. Na taj način donosi odluke iz pogrešnih razloga.

Primjer: *“Direktor škole za nabavku novih prozora u školi angažira firmu čiji je vlasnik njegov brat.”*

Podijeliti učenike u tri grupe i problematizirati ponuđene primjere neetičnog ponašanja. Usmjeriti ih da prepoznaju uzroke i posljedice takvog djelovanja.

- PRVA GRUPA: **Pomoć pri zadaći** – Tvoj prijatelj zbog odlaska na trening košarke nema vremena uraditi zadaću, moli tebe da mu uradiš zadaću, a zauzvrat će ti pokloniti novi CD. Šta uraditi?
- DRUGA GRUPA: **Prijateljeva tajna** – Tvoj prijatelj je slučajno razbio školski prozor, dok su drugo dijete okrivili i smanjili mu vladanje. Šta uraditi?
- TREĆA GRUPA: **Prijateljstvo na ispitu** – Prijateljica te savjetuje da lažeš za nju da je bolesna, iako ti je rekla da je otišla kod rodice. Šta uraditi?

Problem pasivnog prihvatanja korupcije kao pojave je jako izražen u društvima gdje vlada visoka stopa korupcije, gdje se treba učenicima skrenuti pažnju koliko je svaki pojedinac odgovoran za stanje u društvu. Potrebno je predočiti učenicima kako se sve započinju neetična ponašanja, pasivno posmatranje takvih situacija, načini na koje se mogu suprotstaviti takvim praksama, aktivno zalaganje protiv praksi, benefiti koje dobiju učenici i društvo ukoliko se aktivno suprotstavljaju takvim praksama.

Završni dio

Podsjetiti učenike na prava i obaveze, pozvati ih da nacrtaju strip ili napišu esej o važnosti poštovanja drugog kako bi naučili da se odgovorno ponašaju prema sebi.

Postaviti pitanja:

- Da li si nekada bio u situaciji sličnoj onima koje smo tumačili na času?
- Kako si se osjećao u toj situaciji?
- Na koji način možemo postići da nas neko poštuje? (Dosljednost u ponašanju, poštovanje usvojenih oblika ponašanja, uvažavanje drugih i sl.)

Aktivnost nastavnika:

- Da posmatra reakcije učenika kada se govori o korupcijskim oblicima ponašanja, pita ih šta se može desiti ako ih usvoje

- Pohvali i stimulira etična ponašanja i poštovanje pravila
- Zamoli učenike da napišu pravila zajedničkog života, stave ih na zid učionice kako bi ih svi mogli vidjeti.

Vannastavna aktivnost

Učenici su nacrtali strip ili napisali esej o važnosti poštovanja drugog, te je upriličena izložba i organizirano javno čitanje učeničkih radova, a prvoplasirani radovi će biti objavljeni u školskim novinama i na web portalu škole.

Preporuke za nastavnike

Uvođenje kurikulumu zahtijeva prekretnicu i osnovu za temeljitu promjenu metoda rada, poimanja uloge učenika i nastavnog osoblja u nastavnom procesu, a čija je srž u promjeni odgojne paradigme: težište nije na onome što nastavnik misli da je dobro, već na onome što učenik treba spoznati. Nastavnom osoblju su date upute: šta treba podučavati (koja područja, oblasti), zašto treba podučavati (koji su ciljevi i koncepti), kako treba podučavati (koristeći različite metode i oblike prilagođene potrebama i interesima učenika) i kada treba podučavati (razvojna primjerenost uzrastima, ciklusima).

Kurikulum sadrži argumentaciju uloge i značaja učenja o etičnom i antikorupcijskom djelovanju, ciljeve, očekivane ishode učenja, teme, strategije učenja i nastave (didaktičko-metodičke upute) i smjernice za praćenje i evaluaciju. Dakle, ovaj je kurikulum okrenut ka zadovoljavanju odgojno-obrazovnih potreba svakog učenika.

PRIMJERI NASTAVNIH JEDINICA

NASTAVNA JEDINICA BR. 1: KO NE ZNA NIŠTA O KORUPCIJI – GUBITNIK JE!

Tema: Korupcija i vidovi njene pojavnosti. Uzroci i posljedice.

Zadaci

Ukazati na važnost i vrijednost postojanja pravila u svakodnevnim životnim situacijama kao i poštovanje istih. Identificirati slučajeve u kojima se ne poštuju pravila i ukazati na poziciju i osjećanja osoba koje u takvim situacijama gube.

Obrazovni ciljevi časa:

- Upoznavanje učenika sa pojmom i vrstama koruptivnog ponašanja;
- Upoznavanje učenika sa pozicijom onoga ko je počinilac koruptivne radnje i onoga ko trpi posljedice takvog ponašanja;
- Podsjećanje učenika na ključne elemente po kojima prepoznamo korupciju i neetično ponašanje.

Odgojni ciljevi časa:

- Razvijanje potrebe za ponašanjem u skladu s društvenim normama;
- Razvijanje osjećaja pravednosti i pravilnog ponašanja kada se nađu u situaciji koja je neetičnog karaktera;
- Ukazivanje na negativne posljedice svih oblika koruptivnog i neetičnog ponašanja.

Funkcionalni ciljevi časa:

- Razvijanje kritičkog mišljenja u odnosu na adekvatne (poželjne) oblike ponašanja;
- Razvijanje sposobnosti uočavanja i posmatranja negativnih strana koruptivnog ponašanja;
- Sprečavanje korupcije kao načina postizanja cilja.

Očekivani rezultati:

Otvoreni razgovor sa vršnjacima i odraslima o temama u vezi sa korupcijom. Prepoznavanje situacija i okolnosti koje mogu navesti na koruptivno i neetično ponašanje. Odbacivanje korupcije i neetičnog ponašanja kao načina za rješavanje problema.

Uvodni dio

Korupcija je neprihvatljivo ponašanje jer razara ličnost pojedinca, remeti međuljudske odnose, razvija strah, stvara nezadovoljstvo, uznemirava, unesrećuje... Prevencija koruptivnog ponašanja zahtijeva kreiranje jednog sigurnog ambijenta u školi u kojem će se poštovati norme i uvažavati svi. Vrlo je važno da učenici jasno znaju norme ponašanja.

Nastavnik na tabli napiše riječ korupcija i zamoli učenike da, po principu oluje mozga/ideja, kažu sve što im padne na pamet kada čuju riječ korupcija. Sve asocijacije zapisuje na tablu. Kada učenici završe, pročita sve asocijacije i zamoli učenike da komentiraju raznolikost asocijacija. Na kraju, po mogućnosti, izvodi zajednički sadržilac izrečenih asocijacija.

Glavni dio

Korupcija i različiti vidovi njene pojavnosti sveprisutni su u savremenom društvu. Nijedna društvena zajednica, nažalost, nije pošteđena ove pošasti. Jedini način da se suzbije njeno infektivno djelovanje je učenje o načinima koji će je suzbiti, iskorijeniti i zamijeniti primjerenim i društveno korisnim oblicima ponašanja (pritom se misli i na pojedinca i na društvo u globalu), jer ona podriva temelje na kojima bi trebala počivati zdrava društvena zajednica.

Predložene aktivnosti:

- Nastavnik će učenicima koji su podijeljeni u grupe podijeliti nastavne listiće na kojima su zapisane različite definicije korupcije. Učenici trebaju pročitati sve definicije i izabrati jednu koja im se čini najboljom, najpreciznijom ili najprihvatljivijom. Nakon pojašnjenja razloga odabira određene definicije, učenici trebaju osmisliti priču kroz koju bi nekome ko nikada nije čuo za korupciju (naprimjer, vanzemaljac) objasnili navedeni pojam.

NASTAVNI LISTIĆ:

- Korupcija je društveno negativna aktivnost koja u svim društvima i kulturama predstavlja nešto što je nepošteno, nezakonito i nemoralno.
- Korupcija je u moralnom smislu odstupanje od određenih normativnih očekivanja društva.
- Korupcija predstavlja kršenje pravne norme.
- Korupcija je *svaka* zloupotreba povjerenog položaja radi ostvarivanja lične koristi.
- Korupcija označava svaku zloupotrebu moći povjerene javnom službeniku ili osobi na političkom položaju koja može dovesti do privatne koristi.

Svaka grupa prezentira razloge odabira određene definicije i priča priču o korupciji. Slijedi diskusija i zaključci o izrečenim stavovima.

Završni dio

Kako je najbolje učiti na primjerima stvarnih situacija, preporučljivo je da nastavnik zamoli učenike da podijele sa ostalima iz odjeljenja vlastita ili iskustva iz okruženja koja se mogu nominirati kao koruptivna i neetična, te ponudi društveno prihvatljive mogućnosti reagiranja u tim situacijama koje bi imale pozitivne ishode.

Oluja mozga/ideja:

Psihološko-pedagoška tehnika koja se koristi kako bi se uvidjeli stavovi, mišljenja i predznanja o datoj tematskoj oblasti. Primjenjuje se najčešće po principu asocijacija.

Evaluacija:

Nastavnik na tabli nacrtava tri emoticonsa koja opisuju zadovoljno, ravnodušno i nezadovoljno lice. Onda zamoli svakog učenika da ustane i u zavisnosti od toga koliko je zadovoljan časom stavi plus ispod emoticonsa koji opisuje njegovo zadovoljstvo proteklim časom te da pojasni svoju ocjenu.

Aktivnost nastavnika:

Procjenjuje mogu li učenici primijeniti stečena znanja u širem društvenom okruženju gdje se često dešavaju koruptivne i neetične radnje, te tako izbjeći situacije koje bi ih eventualno uvele u taj začarani krug.

NASTAVNA JEDINICA BR. 2: RECI: "NE KORUPCIJI!"

Tema: Različiti tipovi koruptivnog ponašanja. Uzroci i posljedice.**Zadaci**

Prepoznati važnost postojanja pravila za zajednički život i poštovanje istih. Identificirati slučajeve u kojima se ne poštuju pravila i ukazati na poziciju i osjećanja osoba koje u takvim situacijama gube.

Obrazovni ciljevi časa:

- Upoznavanje učenika sa pojmom koruptivnog ponašanja;
- Upoznavanje učenika sa vrstama koruptivnog ponašanja;
- Upoznavanje učenika sa pozicijom onoga ko je počinilac koruptivne radnje i onoga ko trpi posljedice takvog ponašanja;
- Podsjećanje učenika na ključne elemente po kojima prepoznamo korupciju i neetično ponašanje.

Odgojni ciljevi časa:

- Razvijanje potrebe za ponašanjem u skladu s društvenim normama;
- Razvijanje osjećaja pravednosti i pravilnog ponašanja kada se nađu u situaciji koja je neetičnog karaktera;
- Razvijanje osjećaja pripadnosti grupi i kolektivu – odjeljenju;
- Ukazivanje na negativne posljedice svih oblika nasilja.

Funkcionalni ciljevi časa:

- Razvijanje kritičkog mišljenja u odnosu na adekvatne (poželjne) oblike ponašanja;

- Razvijanje sposobnosti uočavanja i posmatranja negativnih strana koruptivnog ponašanja;
- Sprečavanje korupcije kao načina postizanja cilja;
- Osvješćivanje ponašanja kojim izvršavaju svoje obaveze.

Očekivani rezultati:

Odbacivanje korupcije i neetičnog ponašanja kao načina za rješavanje problema. Jasna poruka “Stop korupciji” i otvoreni razgovor sa odraslima.

Uvodni dio

Korupciju čine oni oblici ponašanja koji, između ostalog, imaju za cilj kontrolu nad drugim osobama zarad vlastite koristi. Korupcija je neprihvatljivo ponašanje jer razara ličnost pojedinca, remeti međuljudske odnose, razvija strah, stvara nezadovoljstvo, uznemirava, unesrećuje... U određenim situacijama koruptivno ponašanje se prihvata kao “normalno”, zato je često nevidljivo. Ne pridaje se važnost kada, misleći da činimo uslugu prijatelju, uradimo zadaću umjesto njega ili skrijemo neki njegov propust, odnosno podržimo izrečenu neistinu. Prevencija koruptivnog ponašanja zahtijeva kreiranje jednog sigurnog ambijenta u školi u kojem će se poštovati norme i uvažavati svi. Vrlo je važno da učenici jasno znaju norme ponašanja. Osobe koje zarad vlastite koristi navedu na krivo ponašanje druge ne mogu očekivati poštovanje i uvažavanje. Oni koji pomognu takvoj osobi, mogu zbog učinjenog biti neraspoloženi, potišteni, nezadovoljni, uznemireni, ali najčešće nikome ne govore šta im se dešava.

Koruptivno ponašanje se hrani šutnjom svih: onih koji ga provode, onih koji ga trpe i onih koji ga vide, a ne reagiraju i ne sprečavaju.

Poznato je da je jedini način zaustavljanja navedenih tipova ponašanja među vršnjacima – prepoznavanje postupaka i osjećanja, te zajednički (otvoreni) razgovor o onome što se dešava. Važno je tražiti uzroke koji su doveli do takvog ponašanja jer baveći se samo posljedicama ne rješavamo problem. Ako govorimo o uzrocima, otvaramo mogućnost i olakšavamo nekome da nam pomogne, kao i da nam pomogne u razmišljanjima o načinima sprečavanja koruptivnog ponašanja. Ako se o postupcima otvoreno razgovara i ako su poruke jasne i prepoznate, oni koji se

nedolično ponašaju i ne poštuju drugoga, moraju prestati s tim ili objasniti zašto to rade.

Šutnja daje moć onima koji nas iskorištavaju. Šutnjom ne pomažemo osobi koja trpi posljedice počinjenog, tako postajemo saučesnici, a sutra možda i iskorišteni u lancu koruptivnog ponašanja.

Svako ima pravo biti poštovan i dužan je poštovati drugog.

Glavni dio

Predložene aktivnosti:

- Učenicima postaviti pitanje zašto su neophodna pravila za zajednički život bez nasilja. Važno ih je podsjetiti da, ukoliko postoje zajednički dogovori, oni moraju biti poštovani kada su u pitanju prava ali i obaveze. Kada učenici razumiju da pravila služe kako bi se kontrolirala određena ponašanja, da će samo na taj način prava svih biti poštovana, prihvataju da je to ambijent u kojem mogu da se osjećaju sigurno i zaštićeno. Učenicima se mora objasniti da je važno poštovati svakoga.

Upoznati ih sa vrstama koruptivnog ponašanja i definirati svako od njih:

Podmićivanje (mito) predstavlja nuđenje, davanje, primanje ili traženje prednosti za radnju koja je nezakonita, neetična ili zloupotrebljava povjerenje.

Primjer: "Davanje određenog iznosa novca saobraćajnom policajcu da ne sankcionira vozača koji je načinio prekršaj"

Zloupotreba službenog položaja predstavlja opće korupcijsko ponašanje gdje javni službenik koristi službu, svoja službena ovlaštenja na nezakoniti način i suprotno interesima i ciljevima javnog dobra, a najčešće za svoj privatni interes ili interes druge osobe.

Primjer u praksi Vrhovnog suda BiH 1990. godine: "Okrivljeni je kao stražar iskoristio svoj službeni položaj da bi drugom pribavio korist kada je od osuđenog koji se nalazio na izdržavanju mjere sigurnosti obaveznog liječenja narkomana uzeo dva sata i novac, te pošto je satove prodao, za dobijeni

novac kupio medikamente čije je unošenje u zatvorske prostorije zabranjeno i predao ih osuđenom.“

Pronevjera je korupcijska aktivnost prisvajanja novca ili druge vrijednosti od strane osobe kojoj su te vrijednosti u službi (u okviru radnih zadataka), a u namjeri da sebi ili nekome drugome pribavi nezakonitu korist.

Primjer: “Službenik Centralne banke osumnjičen je da je zloupotrebom položaja referenta za gotovinske transakcije u Odjeljenju za trezorske poslove u Centralnoj banci BiH i trezoru u tri navrata u periodu od 2012. do 2014. godine pronevjerio 600.000 konvertibilnih maraka (300.000 eura), u novčanicama u apoenima od 200 KM.“

Nepotizam predstavlja oblik favoriziranja poznanika ili srodnika od strane neke službene osobe zloupotrebom svojih moći i ovlasti, i to najčešće kako bi se istim osiguralo zaposlenje ili neka druga nezasluzena usluga.

Prevara jeste čin kada javni službenik, koristeći svoja ovlaštenja, namjerno obmanjuje nekoga, a kako bi se ostvarila nezakonita materijalna ili kakva druga korist.

Primjer: “Kada javni službenik podnese na naplatu lažne naloge za službena putovanja i priloži lažne račune o hotelskim uslugama, pa mu bude izvršena isplata iznosa koji je naveo.“

Iznuda predstavlja nezakonito i namjerno dobijanje određene koristi od strane javnog službenika, od druge fizičke ili pravne osobe na način da se na tu osobu vrši nelegalan pritisak u obliku zastrašivanja sa namjerom da se osoba prisili na davanje određene koristi.

Primjer: “Zahtijevanje od strane studenta da donese novac, pod prijetnjom da inače neće položiti određeni ispit.“

Sukob interesa nastaje kada je osoba, zaposlena u javnom sektoru ili zvaničnik, pod utjecajem ličnih okolnosti dok obavlja svoj posao i donosi odluke. Na taj način donosi odluke iz pogrešnih razloga.

Primjer: *“Direktor škole za nabavku novih prozora u školi angažira firmu čiji je vlasnik njegov brat”*

Problem pasivnog prihvatanja korupcije kao pojave je jako izražen u društvima gdje vlada visoka stopa korupcije, gdje se treba učenicima skrenuti pažnju koliko je svaki pojedinac odgovoran za stanje u društvu. Potrebno je predočiti učenicima kako se sve započinju neetička ponašanja, pasivno posmatranje takvih situacija, načini na koje se mogu suprotstaviti takvim praksama, aktivno zalaganje protiv praksi, benefiti koje dobiju učenici i društvo ukoliko se aktivno suprotstavljaju takvim praksama.

Završni dio

Podsjetiti učenike na prava i obaveze, pozvati ih da nacrtaju strip ili napišu esej o važnosti poštovanja drugog kako bi naučili da se odgovorno ponašaju prema sebi.

Postaviti pitanja:

- Da li si nekada bio u situaciji sličnoj onima koje smo tumačili na času?
- Kako si se osjećao u toj situaciji?
- Na koji način možemo postići da nas neko poštuje? (Dosljednost u ponašanju, poštovanje usvojenih oblika ponašanja, uvažavanje drugih i sl.)

Aktivnost nastavnika:

- Da posmatra reakcije učenika kada se govori o koruptivnim oblicima ponašanja, pita ih šta se može desiti ako ih usvoje;
- Pohvali i stimulira etična ponašanja i poštovanje pravila;
- Zamoli učenike da napišu pravila zajedničkog života, stave ih na zid učionice kako bi ih svi mogli vidjeti.

Vannastavna aktivnost

Učenici su nacrtali strip ili napisali esej o važnosti poštovanja drugog, te je upriličena izložba i organizirano javno čitanje učeničkih radova, a prvoplasirani radovi će biti objavljeni u školskim novinama i na web portalu škole.

NASTAVNA JEDINICA BR. 3: PRIJATELJSTVO NA ISPITU

Tema: Prijateljstvo i podmićivanje

Zadaci

Istražiti reakcije u konfliktnim situacijama ili situacijama koje mogu dovesti do neugodnosti, konflikta.

Obrazovni ciljevi časa:

- Upoznavanje učenika sa mogućim reakcijama u konfliktu;
- Upoznavanje učenika sa važnošću donošenja odluka;
- Upoznavanje učenika sa posljedicama određenih ponašanja;
- Podsjećanje učenika na ključne elemente po kojima prepoznamo korupciju i neetično ponašanje.

Odgojni ciljevi časa:

- Razvijanje potrebe za ponašanjem u skladu s društvenim normama;
- Razvijanje osjećaja i potrebe za prijateljstvom, druženjem;
- Razvijanje osjećaja pravednosti i pravilnog ponašanja kada se nađu u situaciji koja je neetičnog karaktera;
- Razvijanje osjećaja pripadnosti grupi i kolektivu – odjeljenju;
- Ukazivanje na negativne posljedice svih oblika nasilja.

Funkcionalni ciljevi časa:

- Razvijanje kritičkog mišljenja u odnosu na adekvatne (poželjne) oblike ponašanja;
- Razvijanje sposobnosti uočavanja i posmatranja negativnih strana koruptivnog ponašanja;
- Sprečavanje korupcije kao načina postizanja cilja;
- Osvješčivanje ponašanja kojim izvršavaju svoje obaveze.

Očekivani rezultati:

Učenik diskutira i ističe moguće posljedice gubitka kontrole emocija i drugačije reakcije u konfliktnim situacijama ili situacijama koje mogu

dovesti do konflikta, te ističe važnost iskrenog prijateljstva. Odbacivanje korupcije i neetičnog ponašanja kao načina za rješavanje problema.

Uvodni dio

Svakodnevne životne pojave dovode nas u situaciju da na ispit stavljamo prijateljstvo. Veza između prijateljstva i etičnog ponašanja nije uvijek direktna: nije svaka reakcija nastala pod krinkom prijateljstva na tragu ispravnog ponašanja. Ponekad, vjerujući da činimo najbolje za prijatelja, zapravo i njemu i sebi činimo medvjedu uslugu. Prešutjeti istinu da bi se skrila neka situacija za koju mislimo da bi u neugodan položaj dovela našeg prijatelja jednako je kao izgovoriti laž pod izgovorom da je za dobro drugog.

Važnost učenja upravljanja emocijama i donošenje odluka dopušta nam razvijanje vještina koje nam pomažu u suočavanju sa problemima i sprečavanje odluka koje nam mogu škoditi. Pogrešno donesena odluka može izazvati nepoželjne reakcije, te traženje drugačijeg načina iskazivanja emocija.

Upravljanje emocijama otvara mogućnost prilagođavanja, a kada to postignemo, shvatamo da postoje načini prevazilaženja te i sličnih situacija, ma koliko to teško izgledalo.

Ponašanje druge osobe može biti samo podsticaj za naše osjećaje, ali nikako uzrok. Važno je uspostaviti razliku između podsticaja i uzroka. Ono što drugi ljudi čine nije uzrok naših osjećanja. On se nalazi u našem vlastitom načinu razmišljanja, u mislima kojima nekog podržavamo ili okrivljujemo.

Jedna od mogućnosti ispitivanja upravljanja emocijama i donošenjem odluka jeste analiza izmišljene ili stvarne situacije koja će jasno ukazivati na određene reakcije u određenim situacijama.

Učenike podijeliti u grupe i dati im nastavne listiće na kojima je predstavljena po jedna situacija u kojoj je na ispitu prijateljstvo.

Zbog specifične percepcije pojma prijateljstva i shvatanja uloge prijatelja kao jedne od najvažnijih uloga u životu učenika, smislenim se pretpostavlja da se tema podmićivanja i prijateljstva razradi kroz dio nastavne cjeline. Kroz interaktivan pristup rada s učenicima, pred učenike treba postaviti moralne dileme između pravog prijateljstva i podmićivanja.

NASTAVNI LISTIĆI

- **NL br. 1: Pomoć pri zadaći** Tvoj prijatelj zbog odlaska na trening nema vremena uraditi zadaću, moli tebe da mu uradiš zadaću. Zauzvrat će ti pokloniti novi CD. Šta uraditi?
- **NL br. 2: Prijateljeva tajna** Tvoj prijatelj je slučajno razbio školski prozor, a drugo je dijete okrivljeno i smanjeno mu je vladanje. Šta uraditi?
- **NL br. 3: Prijateljstvo na ispitu** Prijatelj te savjetuje da svima kažeš da je bolestan, iako ti je rekao da je otišao kod rodbine. Šta uraditi?

Predložene aktivnosti:

Razgovarati sa učenicima o sljedećim temama:

- Šta je prijateljstvo?
- Da bi me neko smatrao dobrim prijateljem, trebam biti...
- Jesam li nekad iznevjerio prijatelja?
- Je li mene iznevjerio prijatelj?
- Da li sam nekad prešutio istinu ili rekao laž da bih pomogao prijatelju?

Diskutirati o mogućim posljedicama gubljenja kontrole nad emocijama ili o donošenju pogrešnih odluka pod izgovorom da prijatelju činimo uslugu.

Svaki učenik treba na listu papira odgovoriti na pitanja:

- Šta me ljuti kod prijatelja?
- Koje situacije ne smatram prijateljskim?
- Kako sam se osjećao kad sam, misleći da štitim prijatelja, postupao neetično?
- Kako sam se osjećao kad je moj prijatelj postupao suprotno od društveno prihvatljivog, misleći da me štiti?

Pozvati dobrovoljce na diskusiju.

Podsjetit ćemo učenike da korupciju čine oni oblici ponašanja koji, između ostalog, imaju za cilj kontrolu nad drugim osobama zarad vlastite koristi. Korupcija je neprihvatljivo ponašanje, razara ličnost pojedinca, remeti međuljudske odnose, razvija strah, stvara nezadovoljstvo, uznemirava, unesrećuje... U određenim situacijama koruptivno ponašanje se prihvata kao "normalno", zato je često nevidljivo. Ne pridaje se važnost kada, misleći da činimo uslugu prijatelju, uradimo zadaću umjesto njega ili skrijemo neki njegov propust, odnosno podržimo izrečenu neistinu. Prevencija koruptivnog ponašanja zahtijeva kreiranje jednog sigurnog ambijenta u školi u kojem će se poštovati norme i uvažavati svi. Vrlo je važno da učenici jasno znaju norme ponašanja. Osobe koje zarad vlastite koristi navedu na krivo ponašanje druge ne mogu očekivati poštovanje i uvažavanje. Oni koji pomognu takvoj osobi, mogu zbog učinjenog biti neraspoloženi, potišteni, nezadovoljni, uznemireni, ali najčešće nikome ne govore šta im se dešava.

Jedini način zaustavljanja navedenih tipova ponašanja među vršnjacima je prepoznavanje postupaka i osjećanja, te zajednički (otvoreni) razgovor o onome što se dešava. Važno je tražiti uzroke koji su doveli do takvog ponašanja, jer baveći se samo posljedicama, ne rješavamo problem. Ako govorimo o uzrocima, otvaramo mogućnost i olakšavamo nekome da nam pomogne kao i da nam pomogne u razmišljanjima o načinima sprečavanja koruptivnog ponašanja. Ako se o postupcima otvoreno razgovara i ako su poruke jasne i prepoznate, oni koji se nedolično ponašaju i ne poštuju drugoga, moraju prestati s tim ili objasniti zašto to rade.

Završni dio

S obzirom na to da su za diskusiju korištene izmišljene situacije, preporučljivo je da neko od učenika izrazi vlastite emocije i reakcije kako bi se dala važnost strategijama kontroliranog ponašanja i reagiranja u određenim situacijama.

Zamoliti učenike da se prisjete situacije u kojoj su iznevjerili etično ponašanje i, da bi zaštitili prijatelja, govorili neistinu.

Svako treba predložiti različite reakcije od one koju je imao, a koja bi bila bolja. Olujom mozga nabrojati koje bi pozitivne ishode imala ta druga reakcija.

Oluja mozga/ideja:

Psihološko-pedagoška tehnika koja se koristi kako bi se uvidjeli stavovi, mišljenja i predznanja o datoj tematskoj oblasti. Primjenjuje se najčešće po principu asocijacija.

Evaluacija:

Učenici trebaju ponoviti šta su naučili kako bi to primijenili u svakodnevnom životu. Omogućiti dobrovoljcima demonstraciju individualnih iskustava.

Aktivnost nastavnika:

Zapisuje odgovore učenika uz vrednovanje ukoliko se proširi njihov način razmišljanja kao i osude načina reagiranja pod krinkom zaštite prijateljstva koji su suprotni etičnom ponašanju. Procijeniti mogu li primijeniti stečena znanja u svojim učionicama gdje se često dešavaju situacije slične onima koje su tretirane na času.

NASTAVNA JEDINICA BR. 4: INTEGRITET

Tema: Ja u svijetu izazova i različitosti

Zadaci

Ukazati na važnost i vrijednost postojanja pravila u svakodnevnim životnim situacijama kao i poštovanje istih. Identificirati slučajeve u kojima se ne poštuju pravila i ukazati na poziciju i osjećanja osoba koje u takvim situacijama gube.

Obrazovni ciljevi časa:

- Upoznavanje učenika sa pojmom integriteta;
- Upoznavanje učenika sa aspektima integriteta;
- Upoznavanje učenika sa slojevima identiteta.

Odgojni ciljevi časa:

- Razvijanje potrebe za ponašanjem u skladu s društvenim normama;

- Razvijanje osjećaja pravednosti i pravilnog ponašanja kada se nađu u situaciji koja je neetičnog karaktera;
- Ukazivanje na negativne posljedice svih oblika koruptivnog i neetičnog ponašanja.

Funkcionalni ciljevi časa:

- Razvijanje kritičkog mišljenja u odnosu na adekvatne (poželjne) oblike ponašanja.

Očekivani rezultati:

Nakon nastavnog časa učenici će biti u stanju definirati integritet, navesti elemente koji čine njihov identitet, opisati faktore koji utječu na razvoj njihovog identiteta i integriteta, razlikovati stereotipe i predrasude, poštovati mišljenje drugog, uporediti sličnosti i razlike među vršnjacima u odjeljenju, argumentirati da smo svi različiti ali ravnopravni.

Uvodni dio

Učenici sjede u grupi. Trebaju individualno napisati svoje uloge i karakteristike koje su dio njih (sin/kćerka, brat/sestra, prijatelj, član nekog sportskog kluba i sl.). Napisano učenici mogu povezati ili predstaviti kroz pjesmu, crtež ili shemu ili da razmijene zabilježeno unutar grupe. Potom napisano trebaju podijeliti u tri grupe: ono što nisu birali, ono što im je nametnuto i ono što su birali. Tokom ove vježbe učenici su svjesni da se navedene kategorije uzajamno prožimaju.

Glavni dio

Da bismo razumjeli sebe i druge, trebamo znati da je svaka osoba kao nijedna druga, da je svaka osoba kao neko drugi i da je svaka osoba kao svi drugi ljudi. Dakle, ne postoje dvije iste osobe na Zemlji bez obzira na to što pripadamo jednoj grupi ljudi (spol, nacionalnost, hobi i sl.). S tim u vezi razvija se identitet svake osobe. Identitet je odgovor na pitanje: "Ko sam ja?". Identitet je višeslojan (kao lukovica). Imamo različite karakteristike i uloge tokom života. Neke uloge dobijamo rođenjem, a neke stičemo tokom života pod utjecajem porodice, okoline i društva. Samo sa svim ovim slojevima smo posebni, različiti od drugih, prepoznatljivi. Identitet se gradi u kontaktu sa drugim ljudima. Slika kako vidimo sebe može biti

različita od toga kako nas vide drugi. Posebno je opasno osobe posmatrati samo kroz jedan sloj identiteta (naprimjer, spolna ili etnička pripadnost) jer se tako stvara osnov za razvoj pojednostavljenog, stereotipnog mišljenja i diskriminatorskog odnosa prema drugom i drugačijem. Važno je uzeti u obzir nečiji privatni kontekst (naprimjer, dijete koje je u sukobu sa zakonom, koje je imalo nekoliko prekršaja koji jesu ili nisu sankcionirani kaznama, možda potiče iz socijalno ugrožene ili višečlane porodice, možda nema roditelje i sl.)

Najizraženiji poremećaji identiteta javljaju se u školskoj dobi. Tada se subjekti utjecaja na izgradnju identiteta umnožavaju, djeluju manje ili više intenzivno, jasnije su izraženi neki slojevi identiteta, javljaju se stereotipi i predrasude o osobama i grupama, prvi sukobi i sl. Tada je izuzetno važno ukazati porodici da pogrešno širenje vlastitih negativnih iskustava na opći nivo može biti vrlo štetno za djecu. Dakle, bilo koji sloj identiteta može biti podloga za razvoj predrasuda, a predrasude su često izvor sukoba. U kontekstu odrastanja i odnosa među mladima i prema mladima, vrlo se često susrećemo sa predrasudama i stereotipima. Predrasude su često temeljene na društvenim stereotipima, a u najekstremnijoj varijanti rezultiraju time da se određenim grupama ljudi ukidaju ljudska prava ili se nekim drugim grupama nepošteno dodjeljuje privilegiranost.

Jedan od načina usmjeravanja mladih ka razvoju u zrele i kompletne ličnosti jeste poučavanje o integritetu, etici i moralu.

Integritet znači potpunost, nedjeljivost, besprijekornost, poštenje. Kada se govori o integritetu osobe, tada se misli na ponašanje i ponajviše na ono što je u pozadini tog ponašanja, na ono što potiče takvo ponašanje. Imati integritet znači imati bezuvjetnu i nepokolebljivu obavezu prema vlastitim moralnim vrijednostima i dužnostima. Imati integritet znači biti svjestan svoje potpunosti kao ljudskog bića kao i raznolikosti između drugih ljudi. Integritet uključuje i poštenje, obazrivost i ostale moralne vrijednosti osobe. Integritet se odnosi na potpunost osobe, prihvatanje svih prisutnih i poznatih raznolikosti. Uz moralne vrijednosti integritet podrazumijeva i ličnu komponentu. Integritet je i rad na ličnom planu, rad na razvijanju osobe u potpunosti. Integritet je i mogućnost samokontrole vlastitih

osjećaja i impulsa u toj mjeri da ne prevladaju nad razumom. Jedna od definicija je i da je integritet sposobnost održavanja dostojanstva, kako ličnog tako i dostojanstva drugih ljudi.

Etika je nauka o moralu, koja istražuje smisao i ciljeve moralnih normi, osnovne kriterije za moralno vrednovanje, kao i uopće zasnovanost i izvor morala. Etika prije svega pripada filozofiji, koja proučava ljudsko ponašanje koje je prihvaćeno pod određenim moralnim aspektom, dok etičko ponašanje predstavlja ponašanje pojedinca u skladu sa gore navedenim normama.

Moral je skup nepisanih pravila i običaja koji utvrđuju međuljudske odnose i prosuđuju šta je dobro, a šta zlo. Moral je nešto objektivno kao oblik društvene svijesti, sistem običaja, navika, normi. To je zahtjev društva za određenim ponašanjem, odnosno, principima koji određuju kako nešto treba biti.

Odgovornost je pojam po kojem su pojedinci, organizacije i agencije odgovorni za pravilno izvršavanje svojih obaveza i moralnih načela.

Učenici su podijeljeni u parove. Poželjno je da parovi budu mješoviti što je više moguće. Učenici dobiju zadatak da nastavni listić popune u paru, tako da nađu zajedničke karakteristike za oba člana para. Potrebno je da imenuju svoj par. Slijedi prilazak drugim parovima i otkrivanje onih koji su slični po svim ili nekim navedenim karakteristikama. U predviđeni prostor učenici upisuju samo parove sa kojima imaju istu ili sličnu karakteristiku. Nakon završene aktivnosti, parovi u velikoj grupi razmjenjuju svoje nalaze, šta ih je iznenadilo a šta ne itd.

NASTAVNI LISTIĆ

- Naše tri pozitivne osobine su...
- Parovi koji imaju osobine kao i mi...
- Radije gledamo TV ili pretražujemo internet.
- Parovi koji su odabrali odgovor kao i mi...
- Najdraža školska lektira...
- Parovi koji su naveli istu knjigu...

- Naš zajednički moto za budućnost...
- Parovi koji su naveli istu misao...

Završni dio

Nastavnik kroz razgovor sa učenicima upućuje na to šta je identitet, šta ga čini, koje dijelove identiteta imamo, šta je integritet i koja je njegova važnost, naglašava važnost sveobuhvatnog gledanja na ljude i njihove postupke.

NASTAVNA JEDINICA BR. 5: UČENJE O KORUPCIJI - JEDAN OD NAČINA NJENOG ISKORJENJIVANJA!

Tema: Oblici pojavnosti korupcije

Zadaci

Ukazati na važnost i vrijednost postojanja pravila u svakodnevnim životnim situacijama kao i poštovanje istih. Identificirati slučajeve u kojima se ne poštuju pravila i ukazati na poziciju i osjećanja osoba koje u takvim situacijama gube.

Obrazovni ciljevi časa:

- Upoznavanje učenika sa pojmom i vrstama koruptivnog ponašanja;
- Upoznavanje učenika sa pozicijom onoga ko je počinilac koruptivne radnje i onoga ko trpi posljedice takvog ponašanja;
- Podsjetiti učenike na ključne elemente po kojima prepoznamo korupciju i neetično ponašanje.

Odgojni ciljevi časa:

- Razvijanje potrebe za ponašanjem u skladu s društvenim normama;
- Razvijanje osjećaja pravednosti i pravilnog ponašanja kada se nađu u situaciji koja je neetičnog karaktera;
- Ukazivanje na negativne posljedice svih oblika koruptivnog i neetičnog ponašanja.

Funkcionalni ciljevi časa:

- Razvijanje kritičkog mišljenja u odnosu na adekvatne (poželjne) oblike ponašanja;
- Razvijanje sposobnosti uočavanja i posmatranja negativnih strana koruptivnog ponašanja;
- Sprečavanje korupcije kao načina postizanja cilja.

Očekivani rezultati:

Otvoreni razgovor sa vršnjacima i odraslima o temama u vezi sa korupcijom. Prepoznavanje situacija i okolnosti koje mogu navesti na koruptivno i neetično ponašanje i predupređivanje istih. Odbacivanje korupcije i neetičnog ponašanja kao načina za rješavanje problema.

Uvodni dio

Kako je pojam korupcije već poznat učenicima, nastavnik će zamoliti za definiranje pojavnih oblika korupcije i navođenje konkretnih situacija o kojima su učenici u skorije vrijeme saznawali putem pisanih ili elektronskih medija. Pozvat će učenike da sa grupom podijele saznanja o eventualnim koruptivnim ponašanjima iz njihove sredine i zamoliti sve da, ponukani pričom o sadržaju istih, osmisle načine reagiranja koji bi takve aktivnosti mogli spriječiti ili iskorijeniti. Nastavnik podsjeća učenike da prevencija koruptivnog ponašanja zahtijeva kreiranje sigurnog ambijenta u užem i širem društvenom okruženju u kojem će se poštovati norme i uvažavati svi.

Glavni dio

Nakon što su još jednom utvrdili da su korupcija i različiti vidovi njene pojavnosti sveprisutni u savremenom društvu, nastavnik će predstaviti učenicima igru "barometar". Potrebna sredstva su tri papira formata A4 na kojima piše:

- Da, potpuno sam saglasan.
- Ne, nikako nisam saglasan.
- Niti sam saglasan niti nisam saglasan.

Papiri će biti raspoređeni u učionici. Nastavnik će zamoliti učenike da se u skladu s tim koliko se slažu s određenom tvrdnjom pozicioniraju

duž barometra, odnosno stanu uz jedan od papira. Nakon svake tvrdnje nastavnik podstiče učenike na diskusiju.

Neke od mogućih tvrdnji:

- Korupcija je jedan od najvećih društvenih problema.
- Korupcija podstiče nejednakost u društvu.
- Koruptivne metode su skraćeni put do određenih usluga i poslova.
- Korupcija je “nužno zlo”.
- Korupcija je nastala u 20. vijeku u siromašnim zemljama.
- Davanje mita je prihvatljivo ukoliko je to način da se izbjegne određena kazna.
- Bosna i Hercegovina je jedna od najmanje korumpiranih zemalja na svijetu.
- Prilikom zapošljavanja, prioritet trebaju imati članovi porodice.
- Prihvatljivo je dati poklon ljekaru ili drugom medicinskom osoblju nakon uspješne intervencije.

Završni dio

Kako je najbolje učiti na primjerima stvarnih situacija, preporučljivo je da nastavnik zamoli učenike da podijele sa ostalima iz odjeljenja vlastita ili iskustva iz okruženja koja se mogu nominirati kao koruptivna i neetična, te ponudi društveno prihvatljive mogućnosti reagiranja u tim situacijama koje bi imale pozitivne ishode.

Evaluacija:

Nastavnik će zamoliti učenike da produktivnost rada na času ocijene birajući jednu od ispisanih opcija na papirima za barometar.

Aktivnost nastavnika:

Procjenjuje mogu li učenici primijeniti stečena znanja u širem društvenom okruženju gdje se često dešavaju koruptivne i neetične radnje, te tako izbjeći situacije koje bi ih eventualno uvele u taj začarani krug.

NASTAVNA JEDINICA BR. 6: OKOVI KORUPTIVNIH LANACA

Tema: Korupcija i vidovi njene pojavnosti. Uzroci i posljedice.

Zadaci

Ukazati na važnost i vrijednost postojanja pravila u svakodnevnim životnim situacijama kao i poštovanje istih. Identificirati slučajeve u kojima se ne poštuju pravila i ukazati na poziciju i osjećanja osoba koje u takvim situacijama gube.

Obrazovni ciljevi časa:

- Upoznavanje učenika sa pojmom i vrstama koruptivnog ponašanja;
- Upoznavanje učenika sa pozicijom onoga ko je počinilac koruptivne radnje i onoga ko trpi posljedice takvog ponašanja;
- Podsjećanje učenika na ključne elemente po kojima prepoznamo korupciju i neetično ponašanje.

Odgojni ciljevi časa:

- Razvijanje potrebe za ponašanjem u skladu s društvenim normama;
- Razvijanje osjećaja pravednosti i pravilnog ponašanja kada se nađu u situaciji koja je neetičnog karaktera;
- Ukazivanje na negativne posljedice svih oblika koruptivnog i neetičnog ponašanja.

Funkcionalni ciljevi časa:

- Razvijanje kritičkog mišljenja u odnosu na adekvatne (poželjne) oblike ponašanja;
- Razvijanje sposobnosti uočavanja i posmatranja negativnih strana koruptivnog ponašanja;
- Sprečavanje korupcije kao načina postizanja cilja.

Očekivani rezultati:

Otvoreni razgovor sa vršnjacima i odraslima o temama u vezi sa korupcijom. Prepoznavanje situacija i okolnosti koje mogu navesti na koruptivno i

neetično ponašanje. Odbacivanje korupcije i neetičnog ponašanja kao načina za rješavanje problema.

Uvodni dio

Prevenција koruptivnog ponašanja započinje u najmanjoj ćeliji društva – porodici. Saznanja o njoj šire se u školi i užoj i široj društvenoj zajednici. Obrazovanje o posljedicama korupcije je prvi korak ka suzbijanju uzroka koruptivnih ponašanja.

Nastavnik dijeli učenike u dvije velike grupe – afirmacijsku i negacijsku. Tema o kojoj će po principu oluje mozga/ideja dati asocijacije je “Korupcija je društveno prihvatljiv oblik ponašanja”. Nakon izrečenih stavova “za” i “protiv”, nastavnik će usmjeriti učenike na zaključak da koruptivno ponašanje ne donosi korist i da je suprotno etičnim i moralnim postupcima.

Glavni dio

Korupcija i različiti vidovi njene pojavnosti sveprisutni su u savremenom društvu. Nijedna društvena zajednica, nažalost, nije pošteđena ove pošasti. Jedini način da se suzbije njeno infektivno djelovanje je učenje o načinima koji će je suzbiti, iskorijeniti i zamijeniti primjerenim i društveno korisnim oblicima ponašanja (pritom se misli i na pojedinca i na društvo u cjelini), jer ona podriva temelje na kojima bi trebala počivati zdrava društvena zajednica.

Predložene aktivnosti:

Nastavnik će učenicima prezentirati edukativni film “Mito i korupcija” <https://www.youtube.com/watch?v=qED0s7aLW6o>.

Kako film tretira koruptivna ponašanja u različitim poljima svakodnevnog života, nastavnik će zamoliti učenike da prodiskutiraju o različitim segmentima filma:

- Potkupljivanje nastavnika za ocjenu iz zadaće;
- Potkupljivanje policajca za počinjene prekršaje u saobraćaju;
- Potkupljivanje djeteta za dobijenu ocjenu.

Učenici u grupama tretiraju po jedan od segmenata koruptivnog ponašanja predstavljenih u filmu, te iznose stavove o uzrocima i posljedicama korupcije.

Nastavnik će potom diskusiju učenika usmjeriti ka donošenju zaključka da je koruptivno ponašanje neprihvatljivo i neprimjereno, da postoje bolji načini za prevazilaženje određenih situacija u kojima se svakodnevno možemo naći. Korupcija je začarani krug i kad se jednom nađe u njemu, pojedinac se teško oslobađa lanaca koruptivnih metoda. Stoga će nastavnik insistirati da učenici prepoznaju posljedice koruptivnog ponašanja i pronađu optimalna rješenja za prevazilaženje uzroka korupcije.

Završni dio

Kako je najbolje učiti na primjerima stvarnih situacija, preporučljivo je da nastavnik zamoli učenike da podijele sa ostalima iz odjeljenja vlastita ili iskustva iz okruženja koja se mogu nominirati kao koruptivna i neetična, te ponudi društveno prihvatljive mogućnosti reagiranja u tim situacijama koje bi imale pozitivne ishode.

Evaluacija:

Nastavnik na tabli napiše tri riječi: zanimljivo, prosječno, nezanimljivo. Potom zamoli svakog učenika da ustane i u zavisnosti od toga koliko je zadovoljan časom stavi plus ispod riječi koja opisuje njegovo zadovoljstvo proteklim časom te da pojasni svoju ocjenu.

Aktivnost nastavnika:

Procjenjuje mogu li učenici primijeniti stečena znanja u širem društvenom okruženju gdje se često dešavaju koruptivne i neetične radnje, te tako izbjeći situacije koje bi ih eventualno uvele u taj začarani krug.

NASTAVNA JEDINICA BR. 7: KAŽI I UKAŽI NA KORUPCIJU U OBRAZOVANJU!

Tema: Suzbijanje korupcije

Zadaci

Razgovor o mitovima, tj. o ustaljenim mišljenjima o obrazovanju.

Obrazovni ciljevi časa:

- Upoznavanje učenika sa različitim stavovima o učenju;
- Upoznavanje učenika sa činjenicom da nismo podjednako inteligentni u svim oblastima (neko je bolji matematičar, neko bolje pjeva, neko je bolji košarkaš i sl.);
- Isticanje važnosti motiva za učenje.

Odgojni ciljevi časa:

- Razvijanje pozitivnog odnosa prema procjeni naše vlastite ličnosti;
- Razvijanje pozitivnog odnosa prema učenju i poboljšanju kvalitete života;
- Ukazivanje na negativne posljedice svih oblika koruptivnog i neetičnog ponašanja u obrazovanju.

Funkcionalni ciljevi časa:

- Razvijanje kritičkog mišljenja u odnosu na učenje;
- Razvijanje sposobnosti uočavanja i posmatranja negativnih strana koruptivnog ponašanja u obrazovanju;
- Sprečavanje korupcije kao načina postizanja cilja u obrazovanju.

Očekivani rezultati:

Podsticanje na učenje o korupciji i na učenje o potrebi iskorjenjivanja korupcije iz obrazovanja.

Uvodni dio

Na početku pokazuje kako je to kad je čovjek neuk, neobrazovan. Kroz slikovite primjere pokušava pokazati kako je teško ljudima koji nisu u

dovoljnoj mjeri obrazovani, odnosno koji nemaju opće obrazovanje. Dakle, ukazuje na činjenicu da se takvim osobama teže snaći u životu. Poželjno je navesti što više primjera kad ljudi ne znaju koristiti neki aparat, mašinu i slično da bi učenici shvatili kakve sve probleme može proizvesti neznanje, kako naizgled banalne situacije dovode do problema.

Nastavnik stalno napominje da je najvažnije ljude naučiti onome što će im koristiti u životu. Postoji čitav niz potrebnih znanja koje moramo usvojiti ako hoćemo da se na pravi način snalazimo u svijetu u kojem živimo.

Postaviti pitanje uči li se za ocjenu ili za znanje. Prodiskutirati o ponuđenim odgovorima.

Prodiskutirati o tome da li je dopušteno do ocjene doći na neprimjeren način – prepisivanjem, podmićivanjem i sl.

Glavni dio

Predložene aktivnosti:

- Youtube prilog "Jeste li znali?"
- Diskusija o važnosti obrazovanja
- Diskusija o važnosti učenja o korupciji
- Diskusija o važnosti učenja o korupciji u obrazovanju.

Studija slučaja:

Učenici su u grupama i dat im je unaprijed pripremljen slučaj i pitanja za obradu slučaja.

Primjer slučaja:

Lana nije vrijedna učenica. Dok njeni drugari predano rade da bi odgovorili na školske obaveze, ona se ponaša krajnje neodgovorno. Ne uči dovoljno i uglavnom ima dvojke i trojke. Najveći problem predstavlja joj matematika. Od početka godine ima nedovoljnu ocjenu i neizbježna je zaključna jedinica. Pred kraj godine Lanina mama dogovara sastanak sa Laninom nastavnicom matematike. Tokom sastanka poklanja joj skupocjen dar. Zauzvrat očekuje dovoljnu ocjenu iz matematike za svoju kćerku.

Pitanja za grupe:

- Kako ocjenjujete ponašanje Lanine mame?
- Kako treba reagirati nastavnica matematike?
- Šta bi Lana trebala naučiti iz ovakve situacije? Da li joj mama pomaže?
- Da li je korupcija način rješavanja problema u obrazovanju?

Po završetku diskusije, nastavnik predstavlja nastavni plakat o korupciji u obrazovanju – razlozi postojanja, odnosno uzroci koruptivnog ponašanja u obrazovanju: porodične obaveze, materijalni problemi, vrijeme, sramota, stav porodice, siromaštvo (socijalno-ekonomski razlozi) i sl. (poželjno je da učenici prošire listu).

Završni dio

Igrica: samoljepljivi papirići u bojama. Nastavnik poziva učenike da u skladu sa svojim mišljenjem zalijepe papiriće u boji na nastavni plakat na sljedeći način:

- Crveni papirić – ako misle da se na neki od razloga ne može nikako utjecati;
- Plavi papirić – ukoliko misle da se na neki od razloga može djelimično utjecati;
- Zeleni papirić – može se utjecati na razloge pojave korupcije u obrazovanju.

Aktivnost nastavnika:

Pušta videozapis Youtube priloga pod naslovom "Jeste li znali?", vodi diskusiju o istom, ističe nastavni plakat na kojem će pisati razlozi postojanja korupcije u obrazovanju. Vodi učenike do zaključka da se korupciji u obrazovanju treba oduprijeti jer je to društveno nepoželjna pojava.

NASTAVNA JEDINICA BR. 8: PRIJATELJSTVO NA ISPITU (II)

Tema: Korupcija i vidovi njene pojavnosti

Zadaci

Prepoznati opasnost i posljedice koruptivnog ponašanja

Obrazovni ciljevi časa:

- Usvajanje pojma empatija;
- Ukazivanje na značaj poštovanja svojih ali i tuđih emocija i stavova;
- Prepoznavanje posljedica koje ugrožavaju našu i sigurnost drugih;
- Podsjećanje učenika na pojam i vrste koruptivnog ponašanja;
- Podsjećanje učenika na poziciju onoga ko je počinilac koruptivne radnje i onoga ko trpi posljedice takvog ponašanja;
- Podsjećanje učenika na ključne elemente po kojima prepoznamo korupciju i neetično ponašanje.

Odgojni ciljevi časa:

- Razvijanje kritičkog mišljenja;
- Razvijanje vještina za prepoznavanje vlastitih osjećanja;
- Unapređivanje pozitivnog odnosa prema ljudima;
- Razvijanje osjećaja za humane odnose koji počivaju na etici i moralu;
- Razvijanje osjećaja pravednosti i pravilnog ponašanja kada se nađu u situaciji koja je neetičnog karaktera;
- Ukazivanje na negativne posljedice svih oblika koruptivnog i neetičnog ponašanja.

Funkcionalni ciljevi časa:

- Ukazivanje na značaj empatije i integriteta;
- Razvijanje različitih načina izražavanja emocija;
- Izgrađivanje odnosa povjerenja;
- Sprečavanje korupcije kao načina postizanja cilja.

Očekivani rezultati:

Analizirati načine kada nas stereotipi navode na nekorektna ponašanja i kroz teatarsku predstavu biti u tuđoj koži.

Uvodni dio

Sposobnost da ljudima u stresnim ili teškim situacijama ponudimo empatiju može zaustaviti potencijalne probleme. Ključna je naša sposobnost da shvatimo šta se zaista događa u drugoj osobi – jedinstvene osjećaje i potrebe koje osoba preživljava u tom trenutku.

Kontinuirani rad sa učenicima u razvijanju vještina kakva je empatija ili kritičko mišljenje omogućuje prepoznavanje posljedica koje nastaju koruptivnim ili neetičkim ponašanjem.

Kritičko mišljenje i razvoj empatije – “obuti tuđe cipele” pospješuju komunikaciju i stvaraju zdrav ambijent. Empatija je osnovni preduvjet društvenosti, tj socijalizacije. Empatija je razumijevanje i poštovanje onoga što neko drugi proživljava. Ona podrazumijeva davanje savjeta, tješjenje, ispitivanje, sažalijevanje, uvjerenje da “moramo popraviti situaciju”, ali i biti stalno prisutni. Ponekad empatija podrazumijeva zataškavanje. Tu na scenu treba stupiti integritet. Imati integritet znači imati bezuvjetnu i nepokolebljivu obavezu prema vlastitim moralnim vrijednostima i dužnostima. Imati integritet znači biti svjestan svoje potpunosti kao ljudskog bića kao i raznolikosti između drugih ljudi. Integritet uključuje i poštenje, stvarnost, obazrivost i ostale moralne vrijednosti osobe. Integritet se odnosi na potpunost osobe, prihvatanje svih prisutnih i poznatih raznolikosti. Uz moralne vrijednosti integritet podrazumijeva i ličnu komponentu. Integritet je i rad na ličnom planu, rad na razvijanju osobe u potpunosti. Integritet je i mogućnost samokontrole vlastitih osjećaja i impulsa u toj mjeri da ne prevladaju nad razumom.

Glavni dio

Predložene aktivnosti:

Učenci i nastavnik razgovaraju o pojmu “marioneta”. Nastavnik pita ko i kako pokreće lutku. Kako je kad je čovjek u poziciji marionete? Mogu li drugi utjecati na naše ponašanje? Jeste li nekada uradili nešto što niste željeli, odnosno nešto što je bilo suprotno vašim uvjerenjima?

Kroz razgovor vođen uz pomoć pitanja nastavnik će doći do bitnih utjecaja kao što su: mediji, internet, ulica, uzori, vršnjaci itd.

Nastavnik će kazati da je izuzetno važan utjecaj vršnjaka. Stoga se od učenika očekuje da navedu neku situaciju u kojoj su njihovi vršnjaci utjecali na njih. Ukoliko učenici ne navedu pozitivan primjer, potrebno je da to učini nastavnik.

Slijedi čitanje "Damirove priče", uz prethodno upoznavanje učenika da će nakon priče dobiti zadatke koje će rješavati u grupama.

"Damirova priča"

Tog prijepodneva Damir je sjedio u parku ispred svoje zgrade želeći da nešto prekine monotoniju dana. Razmišljao je o tome gdje su i šta rade njegovi drugari sada. Upravo u tom trenutku iza ugla se pojavije Adi i Eno. "Damire, šta radiš tu sam?", upita Adi.

"Dosađujem se", odgovori Damir. "Imate li kakav zabavan prijedlog ili ideju kako da se zabavimo?"

"Hajdemo do školskog dvorišta, tamo je uvijek veselo. Smislit ćemo nešto i za našu zabavu", reče Eno.

Trojica drugara su odšetala do školskog dvorišta ali, suprotno njihovom očekivanju, u dvorištu nije bilo nikoga.

"Sami ćemo osmisliti zabavu... Hajde da provalimo u školu i ostavimo tragove ulaska", reče Adi.

Damir je oklijevao. Nije bio siguran da je to baš dobra ideja.

"Pa, ne znam, šta ako nas uhvate, onda ćemo stvarno biti u problemu. Može nas uhvatiti školski čuvar ili može naići policija i gotovi smo."

"Ma hajde, Damire, neće nas uhvatiti, šta ti je, šta si se prepao", reče Eno.

"Uostalom, nećemo pretjerivati, samo ćemo se malo zezati. Ako ne želiš, nisi više ni dobrodošao u naše društvo. Ako pristaneš, dat ću ti onu svoju loptu koja ti se dopada."

"Pa, dobro, hajde", reče Damir nevoljno. Nije bio baš oduševljen idejom, ali je htio da ostane sa drugarima.

Dok su preturali po kabinetima škole, iznenada je naišao čuvar. Odmah je pozvao policiju, ali i njihove roditelje. Djeca su sa svojim roditeljima otišla u stanicu policije. Kada su Damira roditelji upitali zašto je to uradio, odgovorio je: "Oni su me nagovorili."

Nastavnik inicira razgovor kako bi učenike što adekvatnije pripremio za rad u grupama.

Pitanja za razgovor nakon čitanja priče:

- Zašto je Damir pristao na nagovor da sa drugarima provali u školu? Šta je želio postići? Čega se plašio? Čime su mu zaprijetili i kako su ga podmitili?

Razgovor treba voditi u pravcu da učenici razumiju i odgovore šta je Damira navelo da se upusti u ovakvu avanturu.

Učenici su podijeljeni u grupe. Svaka grupa dobije listić sa zadatkom i 10-ak minuta za razgovor i usaglašavanje stavova.

NASTAVNI LISTIĆ BR. 1

- Razgovarajte u grupi i zamislite kako će reagirati učiteljica kada dječaci dođu u školu. Kako će postupiti i šta će preduzeti?
- Budite spremni da svoju ideju prezentirate i obrazložite ostalima u razredu.

NASTAVNI LISTIĆ BR. 2

- Šta mislite kako će se Damir, Adi i Eno opravdati za ono što su uradili? Kako su se oni osjećali nakon svega?
- Zaključke do kojih ste došli ćete prezentirati i obrazložiti ostalima u razredu.

NASTAVNI LISTIĆ BR. 3

- O čemu je sve Damir razmišljao i kako se osjećao nakon svega?
- Damirova promišljanja ćete ispričati ostalima u razredu.

NASTAVNI LISTIĆ BR. 4

- Da sam bio na Damirovom mjestu, ja bih...
- Nakon razgovora u grupi i usaglašavanja mišljenja, ispričat ćete šta biste vi uradili, kako biste postupili da ste bili na Damirovom mjestu.
- Budite spremni obrazložiti svoju odluku.

Slijedi izvještavanje grupa i diskusija o svakom zadatku. Nakon svakog izvještavanja izvući zaključak.

Ne treba izostaviti zaključak koji se odnosi na posljedice cjelokupne situacije (odlazak u policijsku stanicu; osjećanje stida kod svih dječaka; ostala osjećanja kao: povrijeđenost zbog prevare, kajanje i sl; osudu vršnjaka u razredu, pa i ostalih u školi kada su čuli šta se dogodilo; eventualna kazna, kako u školi tako i od strane roditelja...)

Završni dio

Razgovarati o sličnim životnim situacijama i mogućim posljedicama.

Naglasiti da svako snosi odgovornost za vlastito ponašanje i da to što "nas je neko nagovorio" ne umanjuje našu odgovornost.

Evaluacija:

Pitati učenike šta su naučili taj dan?

Svaki učenik treba napisati kakvu je pouku izvukao!

Aktivnost nastavnika:

Procjenjuje mogu li učenici primijeniti stečena znanja u širem društvenom okruženju gdje se često dešavaju koruptivne i neetične radnje, te tako izbjeći situacije koje bi ih eventualno uvele u taj začarani krug.

NASTAVNA JEDINICA BR. 9: MITOVI I PREDRASUDE O KORUPCIJI

Tema: Možemo mijenjati samo sebe i svoja mišljenja, a nikako ne možemo mijenjati druge!

Zadaci

Ispitivanje najučestalijih predrasuda o korupciji. Razbijanje predrasuda o tome šta je korupcija, a šta nije.

Obrazovni ciljevi časa:

- Razbijanje predrasuda o tome šta je korupcija, a šta nije;
- Prepoznavanje posljedica koruptivnog ponašanja;
- Prepoznavanje situacija koje mogu ugroziti našu i sigurnost drugoga;
- Upoznavanje učenika sa pozicijom onoga ko je počinitelj koruptivne radnje i onoga ko trpi posljedice takvog ponašanja;
- Podsjetiti učenike na ključne elemente po kojima prepoznamo korupciju i neetično ponašanje.

Odgojni ciljevi časa:

- Razvijanje kritičkog mišljenja;
- Razvijanje potrebe za ponašanjem u skladu s društvenim normama;
- Razvijanje osjećaja pravednosti i pravilnog ponašanja kada se nađu u situaciji koja je neetičnog karaktera;
- Ukazivanje na negativne posljedice svih oblika koruptivnog i neetičnog ponašanja;
- Unapređivanje pozitivnog odnosa prema ljudima;
- Razvijanje osjećaja za humane odnose.

Funkcionalni ciljevi časa:

- Ukazivanje na značaj empatije i integriteta u svakodnevnim situacijama;
- Razbijanje predrasuda o tome šta nasilje jeste, a šta nije;
- Uvježbavanje mogućnosti za promjenu starih stavova i preokret problema u rješenje;
- Poticanje učenika koji se nađu u ulozi posmatrača da nešto preduzmu;
- Sprečavanje korupcije kao načina postizanja cilja.

Očekivani rezultati:

Odbacivanje stavova kojima se procjenjuje osoba, a ne njeno ponašanje. Otvoreni razgovor sa vršnjacima i odraslima o temama u vezi sa korupcijom. Prepoznavanje i sprečavanje situacija i okolnosti koje mogu navesti na koruptivno i neetično ponašanje. Odbacivanje korupcije i neetičnog ponašanja kao načina za rješavanje problema.

Uvodni dio

Podijeliti učenike u grupe. Svaka grupa je suočena sa jednim problemom. Od njih se očekuje da iznesu i obrazlože svoje stavove o datim situacijama.

GRUPA 1

- Uraditi ili ne nekom zadaću (uraditi nekom ili ne lektiru) ako zauzvat dobijemo nešto što nam mnogo znači?!

GRUPA 2

- Slagati ili ne svojim roditeljima ako neko zauzvat ponudi nešto što želite ili vas "ucijeni drugarstvom"?!

GRUPA 3

- Da li biste se družili sa nekim samo zato što vam kupuje ili poklanja nešto svaki dan?

GRUPA 4

- Da si ti nastavnik, da li bi nekom od učenika davao bolje ocjene samo zato što je sin ili kćerka vašeg druga?

Grupe prezentiraju svoje stavove i zaključke.

Glavni dio

Slijedi diskusija. Pitati učenike da li su se nekada našli u nekoj od ovakvih situacija? Da li se neko blizak njima našao u nekoj od ovih ili sličnoj situaciji? Kako treba reagirati ako se nekada nađemo u sličnoj situaciji? Da li bi oni ponudili ili uzeli mito?

Predložene aktivnosti:

Nastavnik će nakon provedene diskusije zamoliti učenike da na tabli zapišu ključne riječi koje oslikavaju predrasude o korupciji.

Neke od predrasuda:

- Bolje je o korupciji ne govoriti jer je to sramota;
- Korupcija pripada prošlosti;
- Korupcija je privatna stvar;

- Korupcija je problem siromašnih i neobrazovanih;
- Kriv je onaj ko prima mito, a ne onaj ko ga daje;
- Podmićivanje je brži i direktniji način za rješavanje problema od normalne procedure;
- Dati dar ljekaru nakon medicinske intervencije je znak zahvalnosti.

Završni dio

Nastavnik zamoli učenike da podijele sa ostalima iz odjeljenja vlastita ili iskustva iz okruženja koja se mogu nominirati kao koruptivna i neetična. Ukazati na to da ovakva ponašanja nikome ne pomažu, da se problem ne rješava ako se šuti o njemu, te tražiti da identificiraju neke druge oblike ponašanja i postupke koji su korisni i pomažu da se slične stvari ne dešavaju.

NE ZABORAVI:

Ti možeš pomoći da se korupcija otkrije ili ne desi!

Evaluacija:

Nastavnik pita učenike misle li da je korupcija u nekim situacijama “nužno zlo” i mogu li je zamijeniti oblici ponašanja i postupci koji su društveno neškodljivi.

Aktivnost nastavnika:

Slušati komentare učenika. Navođenje na diskusiju da li se ovakve stvari dešavaju nekome iz njihovog odjeljenja, susjedstva i sl. Procjenjuje mogu li učenici primijeniti stečena znanja u širem društvenom okruženju gdje se često dešavaju koruptivne i neetične radnje, te tako izbjeći situacije koje bi ih eventualno uvele u taj začarani krug.

NASTAVNA JEDINICA BR. 10: PRIJATELJSTVO NA ISPITU

Tema: Prijateljstvo i podmićivanje

Zadaci

Istražiti reakcije u konfliktnim situacijama ili situacijama koje mogu dovesti do neugodnosti, konflikta

Obrazovni ciljevi časa:

- Upoznavanje učenika sa važnošću donošenja odluka;
- Upoznavanje učenika sa posljedicama određenih ponašanja;
- Podsjećanje učenika na ključne elemente po kojima prepoznamo korupciju i neetično ponašanje.

Odgojni ciljevi časa:

- Razvijanje potrebe za ponašanjem u skladu s društvenim normama;
- Razvijanje osjećaja i potrebe za prijateljstvom, druženjem;
- Razvijanje osjećaja pravедnosti i pravilnog ponašanja kada se nađu u situaciji koja je neetičnog karaktera;
- Razvijanje osjećaja pripadnosti grupi i kolektivu – odjeljenju;
- Ukazivanje na negativne posljedice svih oblika nasilja.

Funkcionalni ciljevi časa:

- Razvijanje kritičkog mišljenja u odnosu na adekvatne (poželjne) oblike ponašanja;
- Razvijanje sposobnosti uočavanja i posmatranja negativnih strana koruptivnog ponašanja;
- Sprečavanje korupcije kao načina postizanja cilja;
- Osvješćivanje ponašanja kojim izvršavaju svoje obaveze.

Očekivani rezultati:

Učenik diskutira i ističe važnost iskrenog prijateljstva. Odbacivanje korupcije i neetičnog ponašanja kao načina za rješavanje problema.

Uvodni dio

Svakodnevne životne pojave dovode nas u situaciju da na ispit stavljamo prijateljstvo. Veza između prijateljstva i etičnog ponašanja nije uvijek direktna: nije svaka reakcija nastala pod krinkom prijateljstva na tragu ispravnog ponašanja. Ponekad, vjerujući da činimo najbolje za prijatelja, zapravo i njemu i sebi činimo medvjedu uslugu. Jednako je i sa onima koji se predstavljaju kao prijatelji. Prešutjeti istinu da bi se skrila neka situacija za koju mislimo da bi u neugodan položaj dovela našeg prijatelja jednako je kao izgovoriti laž pod izgovorom da je za dobro drugog.

Važnost učenja upravljanja emocijama i donošenja odluka dopušta nam razvijanje vještina koje nam pomažu u suočavanju sa problemima i sprečavanje odluka koje nam mogu škoditi. Pogrešno donesena odluka može izazvati nepoželjne reakcije, te traženje drugačijeg načina iskazivanja emocija.

Učenike podijeliti u grupe i dati im nastavne listiće na kojima je predstavljena po jedna situacija u kojoj je na ispitu prijateljstvo.

Kroz interaktivan pristup rada s učenicima, pred učenike treba postaviti moralne dileme između pravog prijateljstva i podmićivanja.

GRUPA 1

Šest učenika sedmog razreda izabrano je da učestvuje na fudbalskom turniru. Kapiten ekipe treba biti Mak jer se najviše ističe u igri i uvijek postiže najviše golova. Slaviši se to nije sviđjelo. Dado smatra da on treba biti kapiten ekipe. Odlučio je da u Makovom odsustvu predloži drugovima da glasaju za njega, a zauzvrat će ih njegov tata voditi na izlet i roštilj. Drugovi su odbili ovaj prijedlog zato što Dado nije najbolji igrač njihovog tima.

- Izdvoji primjere korupcije i mita u priči. Obrazloži.

GRUPA 2

Mona, Ema i Mia su najbolje prijateljice. Jasna je željela da se druži s njima, ali nikako joj nije polazilo za rukom, nailazila je na odbacivanje i ignoriranje. Odlučila je da od novca koji dobija od roditelja za užinu kupi karte za kino i pozove djevojčice.

Ponudila je djevojčicama da pođu sa njom u kino a da im ona kupi karte. Djevojčice su pristale samo zato što im je Jasna kupila karte.

- Izdvoji primjere korupcije i mita u priči. Obrazloži.

GRUPA 3

Danko je dijelio pozivnice za rođendan. Mirza nije dobio pozivnicu, a želio je da ide na rođendan. Odlučio je da Dankovom najboljem drugu Nedimu kaže da se nadao pozivu i da je već kupio najnovije izdanje Dankove omiljene igrice. Nedim je to rekao Danku. Danko je odlučio da pozove Mirzu na rođendan.

- Izdvoji primjere korupcije i mita u priči. Obrazloži.

Glavni dio

Grupe prezentiraju rezultate svoga rada.

Predložene aktivnosti:

Razgovarati sa učenicima o sljedećim temama:

- Šta je prijateljstvo?
- Da bi me neko smatrao dobrim prijateljem, trebam biti...
- Jesam li nekad iznevjerio prijatelja?
- Je li mene iznevjerio prijatelj?
- Da li sam nekad prešutio istinu ili rekao laž da bih pomogao prijatelju?
- Diskutirati o mogućim posljedicama gubljenja kontrole nad emocijama ili o donošenju pogrešnih odluka pod izgovorom da prijatelju činimo uslugu.

Svaki učenik treba na listu papira odgovoriti na pitanja:

- Šta me ljuti kod prijatelja?
- Koje situacije ne smatram prijateljskim?
- Kako sam se osjećao kad sam, misleći da štitim prijatelja, postupao neetično?
- Kako sam se osjećao kad je moj prijatelj postupao suprotno od društveno prihvatljivog, misleći da me štiti?

Pozvati dobrovoljce na diskusiju.

Završni dio

S obzirom na to da su za diskusiju korištene izmišljene situacije, preporučljivo je da neko od učenika izrazi vlastite emocije i reakcije kako bi se dala važnost strategijama kontroliranog ponašanja i reagiranja u određenim situacijama.

Zamoliti učenike da se prisjete situacije u kojoj su iznevjerili etično ponašanje i, da bi zaštitili prijatelja, govorili neistinu.

Svako treba predložiti različite reakcije od one koju je imao, a koja bi bila bolja. Olujom mozga nabrojati koje bi pozitivne ishode imala ta druga reakcija.

Evaluacija:

Učenici trebaju ponoviti šta su naučili kako bi to primijenili u svakodnevnom životu. Omogućiti dobrovoljcima demonstraciju individualnih iskustava.

Aktivnost nastavnika:

Zapisuje odgovore učenika uz vrednovanje ukoliko se proširi njihov način razmišljanja kao i osude načina reagiranja pod krinkom zaštite prijateljstva koji su suprotni etičnom ponašanju. Procijeniti mogu li primijeniti stečena znanja u svojim učionicama gdje se često dešavaju situacije slične onima koje su tretirane na času.

PRIJEDLOZI PROJEKTNIH AKTIVNOSTI

ŠKOLSKI PROJEKT BR. 1

Tema: Anketa o korupciji – Ima li korupcije u našoj školi?

Cilj aktivnosti:

- Uključivanje učenika u borbu protiv korupcije
- Razvoj organizacionih vještina
- Razvoj građanske svijesti
- Stečeno iskustvo u aktivnostima borbe protiv korupcije
- Dobijanje podataka o postojanju korupcije u školi
- Osnaživanje svijesti učenika o postojanju korupcije u školi (korupcija među učenicima, među nastavnicima, među učenicima i nastavnicima)
- Prepoznavanje oblika korupcije u školskim prostorima, djelovanje – suprotstavljanje korupciji putem aktivnosti učenika.

Očekivani rezultati:

UČENICI ĆE NA KRAJU PROJEKTA ZNATI PREPOZNATI OBLIKE KORUPCIJE; UOČIT ĆE ŠTA JE DOBRO I ETIČNO, A ŠTA NIJE DOBRO I ETIČNO, RAZVIJAT ĆE OSJETLJIVOST PREMA SUDIONICIMA U RADU NA PROJEKTU; PODSTICANJE UČENIKA NA ISTRAŽIVANJE; RAZVOJ INTELEKTUALNIH VJEŠTINA I SPOSOBNOSTI; PODSTICANJE RAZUMIJEVANJA, PRIMJENE I ANALIZE STANJA U ŠKOLI; PODSTICANJE STVARANJA GRUPE ZA BORBU PROTIV SVIH VRSTA KORUPCIJE.

Trajanje projekta: ŠKOLSKA GODINA

Trajanje aktivnosti: 40 DANA

Raspodjela uloga

KOORDINATORI:

(“IDEJU” PROJEKTA PODSTIČU NASTAVNICI, PRATE AKTIVNOSTI I POVREMENO USMJERAVAJU. OVIM NAČINOM NASTAVNICI USPOSTAVLJAJU VANJSKE KONTAKTE I POJEDNOSTAVLJUJU RAD UČENICIMA.)

COACH (TRENER):

NASTAVNICI ĆE PRUŽATI POMOĆ AKO AKTIVNOSTI ZASTANU ILI SE POJAVE POTEŠKOĆE.

ISTRAŽIVAČI: UČENICI FORMIRANI U GRUPE:

- I. MODERATORI – ONI KOJI PRIPREMAJU PROJEKT I ODREĐUJU ZADATKE I AKTIVNOSTI KOJE ĆE SE PROVODITI U SARADNJI SA SAVJETNIKOM
- II. AUTORI ANKETE – ONI KOJI PRIPREMAJU I PIŠU PITANJA ZA ANKETU MEĐU UČENICIMA (UZ POMOĆ KOORDINATORA)
- III. ANKETARI – ONI KOJI PROVODE ANKETU MEĐU UČENICIMA
- IV. STATISTIČARI – ONI KOJI PRIKUPLJENE ANKETE ANALIZIRAJU, PRAVE GRAFIKONE I IZVJEŠTAJE
- V. PREZENTATORI – PREZENTIRAJU REZULTATE ANKETE I PROJEKTA I PREDLAŽU DALJNJE KORAKE.

Opis aktivnosti:

- Formiranje tima za provođenje projekta – učenici jednog odjeljenja; predstavnici svih odjeljenja, vijeće učenika.
- Kreiranje anketnog upitnika – učenike treba ohrabriti da naprave prvu verziju ankete a nakon toga im nastavnik zadužen za realizaciju projekta treba osigurati pomoć u konačnom formuliranju ankete.
- Upoznavanje rukovodstva škole sa provođenjem istraživanja putem anketnog upitnika – predstavnici tima treba da uz pomoć nastavnika organiziraju sastanak sa direktorom škole na kojem će mu detaljno izložiti plan aktivnosti te predstaviti anketu.
- Anketiranje učenika – potrebno je odrediti uzorak za istraživanje, odnosno broj učenika koji će popuniti anketu. Neophodno je voditi računa o spolnom i starosnom balansu.
- Analiza anketnih upitnika – dobijene rezultate potrebno je sumirati te napisati izvještaj o rezultatima provedene ankete.
- Presentacija rezultata – može se organizirati na različite načine – neophodno je uključiti učenike u osmišljavanje načina prezentacije.
- Evaluacija – na sastanku tima koji je proveo anketiranje je potrebno razgovarati o tome koliko su zadovoljni provedenim projektom, na koje probleme su nailazili tokom provođenja aktivnosti, kako su te

probleme rješavali, kada bi ponovo radili anketiranje šta bi uradili drugačije, šta su naučili kroz realizaciju projekta.

- Raspodjela uloga – nastavnik treba navesti učenike da u okviru tima prvo definiraju uloge koje su im potrebne za realizaciju projekta, a nakon toga da se u skladu sa željama učenici sami rasporede.

Vremenski tok aktivnosti:

- 10 DANA – FORMIRANJE GRUPA. ODABIR MODERATORA, ANKETARA, AUTORA ANKETE, STATISTIČARA I PREZENTATORA PROJEKTA
- 10 DANA – IZRADA ANKETNIH PITANJA, ŠTAMPANJE I DISTRIBUCIJA PO ODJELIMA, ZADUŽENJA GRUPA ZA PROVOĐENJE ANKETE
- 10 DANA – OBRADA PRIKUPLJENIH PODATAKA, IZRADA GRAFIKONA, PRIPREMA PREZENTACIJE NA OGLASNIM PLOČAMA U ŠKOLI, NA ŠKOLSKOM RADIJU, NOVINAMA, TELEVIZIJI, WEB STRANICI
- 7 DANA – DOGOVOR SVIH UČESNIKA U PROJEKTU O NASTAVKU RADA NA PREPOZNAVANJU, UOČAVANJU I PREZENTIRANJU POJAVNIH OBLIKA KORUPCIJE KOJI RANIJE NISU BILI OBRAĐENI, KAO I ZADACI ZA SVE UČENIKE U SPREČAVANJU SVIH OBLIKA KORUPCIJE U ŠKOLI
- 3 DANA – PODNOŠENJE IZVJEŠTAJA (USMENOG I PISMENOG) O NAPREDOVANJU PROJEKTA U SVIM ODJELIMA KOJI SU UČESTVOVALI U PROJEKTU.

Potrebni resursi:

STRUČNJACI IZ OBLASTI BORBE PROTIV KORUPCIJE, POLICIJA, NASTAVNICI, RODITELJI, PROSTOR ZA RAD U ŠKOLI, PAPIR, PRINTANJE ANKETNIH LISTIĆA, INFORMATIČAR NASTAVNIK KOJI ĆE POMOĆI U OBRADI PODATAKA.

Materijali i literatura:

“PROJEKTNNA NASTAVA”, I. LUKAVICA, M. OSTOJIĆ, M. SARAJLIĆ – MU “INTERAKTIVNE OTVORENE ŠKOLE”, TUZLA, 2006.

Načini evaluacije:

PREZENTACIJA ANKETE PUTEM PANOA POSTAVLJENIH U HOLU ŠKOLE, SAOPĆENJE REZULTATA PROVEDENE ANKETE PUTEM ŠKOLSKOG RADIJA, NOVINA I TELEVIZIJE, POSTAVLJANJE REZULTATA NA WEB STRANICU ŠKOLE, PREZENTIRANJE PROJEKTA U DRUGIM ŠKOLAMA.

ŠKOLSKI PROJEKT BR. 2

Tema: Izrada etičkog kodeksa**Očekivani rezultati:**

- Razvoj organizacionih vještina
- Razvoj građanske svijesti
- Stečeno isustvo u aktivnostima borbe protiv korupcije
- Uspostavljanje mehanizma prevencije koruptivnog ponašanja
- Promocija etičnog ponašanja.

Trajanje projekta:

Tri mjeseca

Opis aktivnosti i vremenski okvir:

- Formiranje tima za provođenje projekta (7 dana) – učenici jednog odjeljenja, predstavnici svih odjeljenja, vijeće učenika.
- Informiranje o projektu koji se provodi (15 dana) – projektni tim putem oglasa, razglasa, web stranice škole upoznaje učenike, upravu škole (sastanak sa direktorom), vijeće roditelja (prezentacija ideje na sastanku VR), školskog pedagoga (sastanak), nastavničko vijeće (prezentacija ideje na sjednici NV) o cilju i aktivnostima izrade etičkog kodeksa. Svi potencijalni akteri u školi informirani su kako i u kojem vremenskom okviru se mogu dostaviti prijedlozi za etički kodeks.
- Analiza primjera dobre prakse (10 dana) – projektni tim treba osigurati što je više moguće primjera etičkog kodeksa koji se primjenjuju u osnovnim školama u BiH ili zemljama iz okruženja.
- Prikupljanje prijedloga za etički kodeks (10 dana) – projektni tim će definirati način i vremenski okvir za prikupljanje prijedloga za etički kodeks od svih aktera u školi, pritom stalno podstiče aktere da dostave svoje prijedloge.
- Izrada kodeksa (15 dana) – na osnovu dostavljenih prijedloga i prikupljenih postojećih kodeksa, projektni tim treba izraditi kodeks.
- Prezentacija drafta etičkog kodeksa (7 dana) – predstavljanje na oglasnoj ploči, web stranici i sl. Neophodno precizirati rok za dostavu sugestija i komentara.

- Usvajanje kodeksa (7 dana) – potrebno je kodeks uskladiti sa dostavljenim sugestijama i komentarima, a zatim ga uputiti na školski odbor radi usvajanja.
- Prezentacija etičkog kodeksa (7 dana) – usvojeni kodeks treba prezentirati na oglasnoj ploči, postaviti plakate u svakoj učionici, napraviti web prezentaciju i sl.
- Evaluacija (1 dan) – na sastanku projektnog tima razgovarati o rezultatima rada i kvalitetu finalnog proizvoda, o problemima na koje se nailazilo tokom projektnih aktivnosti i načinima na koji su isti prevaziđeni, o eventualnim izmjenama u situaciji da isti zadatak rade ispočetka.

Raspodjela uloga:

KOORDINATORI:

Ideju projekta podstiču nastavnici, prate aktivnosti, povremeno usmjeravaju. Nastavnici uspostavljaju vanjske kontakte i pojednostavljaju rad učenicima.

COACH (TRENER):

Nastavnici će pružati pomoć ako aktivnosti zastanu ili se pojave poteškoće.

ISTRAŽIVAČI: UČENICI FORMIRANI U GRUPE:

- I. Moderator – pripremaju projekt i određuju zadatke i aktivnosti koje će se provoditi u saradnji sa savjetnikom
- II. Učenici zaduženi za prikupljanje i analizu postojećih etičkih kodeksa
- III. Učenici zaduženi za prikupljanje i analizu pristiglih sugestija i komentara za etički kodeks
- IV. Učenici – prezentatori: prezentiraju rezultate provedenih aktivnosti.

Potrebni resursi:

Štampanje primjeraka etičkog kodeksa za svako odjeljenje.

Evaluacija:

Predstavljanje etičkog kodeksa na web portalu, na oglasnim pločama i u drugim školama.

Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost

www.znanjenijeroba.org

Projekt finansira EU

Projekt implementira

Partneri na projektu

 infohouse

